

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

ИЗЛАЗИ ДВА ПУТ СВАКОГ МЕСЕЦА У СВЕСКАМА ОД 3 И ВИШЕ
СТАКА. ЦЕНА ЈЕ: ЗА СРБИЈУ 12 ДИНАРА, А ЗА ЦРНУ ГОРУ, БУГАР-
СКУ, БОСНУ, ХЕРЦЕГОВИНУ, АУСТРО-УГАРСКУ, РУМУНИЈУ И ТУРСКУ
15 ДИНАРА НА ГОДИНУ

ПРЕТЛАТА СЕ ШАЉЕ УПРАВИ ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ,
А РУКОПИСИ УРЕДНИШТВУ.

XIX СВЕСКА У БЕОГРАДУ, 15. ОКТОБРА 1882. ГОДИНА III

УКАЗИ ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА

Његово Величанство, Краљ, благоволео је, на предлог министра просвете и црквених послова, указом Својим од 25. Септембра о. г., поставити:

Михаила Ђуровића, професора прве ниже гимназије београдске, за професора гимназије београдске, и Ранка Петровића, суплента ниже гимназије шабачке, за суплента ниже гимназије велико-градиштанске, обојницу по потреби службе.

Његово Величанство, Краљ, благоволео је, на предлог министра просвете и црквених послова, указом Својим од 25. Септембра о. г., решити:

Да се Светозар Милосављевић, професор десковачке ниже гимназије, по молби својој отпусти из државне службе.

Његово Величанство, Краљ, благоволео је на предлог министра просвете и црквених послова, указом Својим од 25. Септембра о. г., решити:

Да се Ђакон, Радован Кнежевић, писар треће класе конзисторије шабачке, по молби својој, отпусти из државне службе.

Његово Величанство Краљ, благоволео је на предлог министра просвете и црквених послова, указом Својим од 25. Септембра о. г., решити:

Да се свештеник, Стеван Величковић, члан треће класе конзисторије епархије неготинске, по молби својој отпусти из државне службе.

Његово Величанство, Краљ, благоволео је на предлог министра унутрашњих дела, указом Својим од 20. Септембра о. г., поставити:

За физикуса у округу пиротском, др. Јована Валенту, професора гимназије београдске.

Постављења, премештаји и разрешења од дужности наставника средњих школа

Актом г. министра просвете и црквених послова

I Постављени су: у Богословији:

Свештеник, Илија Протић, за предавача црквеног појања и правила у III и IV разреду, 5. Октобра о. г. године.

Свештеник, Сима Поповић, за предавача црквеног појања и правила у I и II раз. 5. Октобра о. г.
у нишкој гимназији:

Г. Антоније Јакша, за предавача француског језика, 5. Октобра о. г.

Г. Љубомир Ђирић, за предавача, 8. Октобра ове године.

у велико-градишкој нижој гимназији:

Г. Павле Аршинов, за предавача, 30. Септембра ове године.

у врањској нижој гимназији:

Г. Андрија Стојићевић, за привременог предавача немачког језика, 30. Септембра о. г.

у јагодинској нижој гимназији:

Г. Стеван Јевтић, за предавача, 30. Септембра о. г.

у вишој женској школи:

Г-ђица Анка Анастасијевићева, за помоћницу, 30. Септембра о. г.

у ужичкој реалци:

Г. Јован Касумовић, за привременог предавача, 8. Октобра о. г.

Г. Срета Поповић, за привременог предавача, 8. Октобра о. г.

II Разрешени су:

у београдској гимназији:

Г. Гавра Атанацковић, предавач, 30. Септембра о. г., по молби.

у ужичкој реалци:

Г. Светозар Атанацковић, предавач, 7. Октобра о. г., по молби.

у вишој женској школи:

Г. Гавра Атанацковић, предавач историје, 30. Септембра о. г., по молби.

Постављења, премештаји, разрешења од дужности и пензионисања наставника основних школа

Актом г. министра просвете и црквених послова

I Постављени су:

у округу ваљевском:

Г. Вићентије Ђировић, за учитеља школе у Цветановцу, 6. Октобра о. г.

у округу врањском:

Г-ђа Анка Ничићка, за учитељку I разреда III одељења мушке школе у Врању, 5. Октобра о. г.

у округу књажевачком:

Г-ђица Јелена Ружићева, за учитељку II разреда мушке школе у Књажевцу, 4. Октобра о. г.

у округу крајинском:

Г. Михаило Стевановић, за учитеља школе у Речкој, 1. Октобра о. г.

Г. Јован Перовић, за учитеља школе у Мајдан-Пеку, 1. Октобра о. г.

Г. Јанко Михаиловић, за учитеља школе у Трњанима, 1. Октобра о. г.

у округу нишком:

Г-ђица Зорка Видићева, за учитељку II разреда II одељења мушке школе у Лесковцу, 30. Септембра о. г. године.

у округу пожаревачком:

Г. Петар Протић, за учитеља школе у Вољуји, 1. Октобра о. г.

Г-ђица Јелисавета Павловићева, за учитељку школе у Кладурову, 5. Октобра о. г.

Г. Тодор Николић, за учитеља школе у Вошановцу, 1. Октобра о. г.

у округу црнојорском:

Г. Стеван Ђирковић, за учитеља I и II разреда школе у Злоту, 5. Октобра о. г.

у округу чачанском:

Г-ђица Драга Пантелићева, за учитељку I и II разреда женске школе у Краљеву, 30. Септембра о. г.

Г. Младен Поповић, за заступника учитељског школе тијаске, 1. Октобра о. г.

Г. Радивоје Петровић, за учитеља школе негрпшорске, 8. Октобра о. г.

у округу шабачком:

Г-ђица Цанка Поповићева, за учитељку мушке школе у Дубљу, 28. Септембра о. г.

II Премештени су:

у вароши БЕОГРАДУ:

Г-ђа Даница Петровићка, учитељка III разреда мушке школе у Палилули, у I разред исте школе, 28. Септембра о. г.

Г. Петар Димић, учитељ I разреда школе палилуске, у I и II разред школе дорћолске, 28. Септембра ове године.

Г. Никола Мусулин, учитељ I и II разреда школе дорћолске, у III разред школе палилуске, 28. Септембра о. г.

у округу врањском:

Г. Илија Радосављевић, учитељ IV разреда школе пиротске, у Прибој, 30. Септембра о. г.

Г. Коста Поповић, учитељ II разреда I одељења школе врањске, у II одељење II разреда исте школе, 30. Септембра о. г.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

у округу ваупинском:
Г-ба Марија Радаичица, учитељка школе словачке, у Деспотовцу, 29. Септембра о. г.

Г. Димитрије Протић, учитељ школе главанске, у Метвељу, 4. Октобра о. г., по молби.

у округу чачанском:
Г-ба Миленка Петровићка, учитељка сва четири разреда женак школе у Краљевицу, у III и IV разреда исте школе, 30. Септембра о. г.

Г. Јован С. Протић, учитељ школе першипорске, у II одељењу I разреда школе чачанске, 8. Октобра о. г., по молби.

Г. Радојко Тодоровић, учитељ I разреда школе чачанске у I одељењу I разреда исте школе, 8. Октобра о. г.

у округу шавачком:
Г. Борђе Ђосић, учитељ школе бајевачке, окупта ваљевског, у Штитару, 6. Октобра о. г.

III Разрешени су:
у округу врањском:
Г. Радојко Пешић, учитељ I разреда III одељења школе врањске, 2. Октобра о. г., по молби.

у округу крагујевачком:
Г. Марјан Павловић, учитељ школе Рабровачке, 6. Октобра о. г., по молби.

у округу крајинском:
Г. Чедомир Петровић, учитељ школе текијске, 5. Октобра о. г., по молби.

у округу пожаревачком:
Г. Петар Протић, учитељ школе влашкидољске, 30. Септембра о. г., по молби.

у округу вујиничком:
Г. Светозар Савић, учитељ II и III разреда школе шутајске, 2. Октобра о. г., по молби.

у округу веограјском:
Г. Тодор Савић, учитељ основне школе ритоњске, 8. Октобра о. г., због болести.

IV Стављени у стање мира
у округу књажевачком:
Г-ба Нијана Моротванска, учитељка II разреда мушке школе књажевачке, 4. Октобра о. г.

у округу вујиничком:
Г. Димитрије Ковачевић, учитељ школе мајданске, у Бањане, 13. Септембра о. г., по молби

у округу ваљевском:
Г. Милан Поповић, учитељ школе метвејске, окупта ваљевског, у Обрчу, 2. Октобра о. г.

Г. Јован Симић, учитељ школе Цветачке, окупта вујиничког, у II, III и IV разреда школе ваљевског, 22. Септембра о. г.

у округу крајинском:
Г. Мирко Петровић, учитељ школе речанске, у Кошаници, 4. Октобра о. г., по молби.

у округу нишском:
Г. Алекса Стојановић, учитељ II разреда II одељења школе лесковачке, у III разреда III одељења исте школе, 30. Септембра о. г.

Г. Светозар Јаношевић, учитељ школе обрешке, окупта јагодинског, у Радојну, 2. Октобра о. г., за казну.

у округу пиротском:
Г. Владимир Зебић, учитељ III разреда I одељења школе пиротске, у IV разреда исте школе, 2. Октобра о. г.

Г. Радомир Јојић, учитељ школе суковске, у III разреда I одељења школе пиротске, 2. Октобра о. г., по молби.

у округу пожаревачком:
Г. Петар Војнич, учитељ школе кљичевачке, у Каменово, 27. Септембра о. г.

Г. Михаило Стојановић, учитељ школе каменовске, у Кљичевцу, 27. Септембра о. г., по молби.

Г. Петар Милетић, учитељ сва четири разреда школе прховске, у III и IV разреда исте школе, 5. Октобра о. г.

Г-ница Василија Димитријевићева, учитељка школе бачејевске, окупта георѓајског, у Башкици До, 4. Октобра о. г.

Записник Главног Просветног Савета

САСТАНАК СХХVI

15. Септембра 1882. у Београду

Били су: Потпредседник Ј. Пецић; Редовни чланови: Љ. Кле-рић, др. В. Башћ, арх. Нестор, М. Зечевић, М. Миловук, Драг. Јовановић, др. А. Стевановић; Ванредни чланови: М. Валтровић, Св. Вуловић, Јов. Борђевић и Петар Никетић.

Привремени пословођ др. Ник. Ј. Петровић.

I

Привремени пословођ чита записник 125. састанка, који Савет прима.

II

Министар просвете и црквених послова, писмом од 14. Септембра ПБр. 6865., шаље по ново на оцену сведочанства г. Срете Поповића, који је прибавио још 4 нове сведоџбе, да Савет види може ли се г. Поповић према тим сведоџбама примити за предавача средњих школа или Савет остаје при својој ранијој одлуци да г. Срета Поповић нема квалификације за наставника средњих школа.

С обзиром на то што г. Срета не подноси сведочанство о испиту зрелости, а нове сведоџбе су само о колоквијама, које је кандидат положио после познате саветске одлуке и које се не могу сматрати као озбиљни испит, Савет је одлучно да остаје при својој првањој одлуци, т. ј. да г. Срета Поповић нема квалификације за предавача средњих школа.

III

Министар просвете и црквених послова, писмом од 13. Септембра ПБр. 6788., позива Савет да састави програм за „француску читанку.“ Савет је одлучно да се за то умоле г. г. Настас Петровић, професор Вел. школе и Живко Недељковић, професор београдске гимназије.

IV

Св. Вуловић чита свој и Петра Никетића реферат о делу „Мисли о настави“:

„Главном Просветном Савету

— *Мисли о настави.* За родитеље, свештенике, учитеље и све, који се наставом баве. Написао Никола Мусулин, учитељ. Београд 1880. —

Под насловом *Мисли о настави* исказан је у овој књижици од непуних 18 листића читав низ мисли о врло многим питањима, која се из близа или из далека наставе тичу, као: о природним особинама човековим, које су извор сваком образовању, па онда о образовању у опште и какво треба оно да буде, па о нашим свима наставним — просветним — заводима

најнижим и највишим (при чему су споменута разна просветна друштва и установе, као учено друштво, пољскопривредно друштво, тополивница у Крагујевцу и т. д.), прокритиковане су мане тих завода као и мане целе школске књижевности, дотакнута за тим и уз то нека социјална питања (о „подели рада и имања“, о правичнијој одредби њихових користи, о чувању народног здравља, о вери, о еманципацији жена), изложена начела о уређењу наставе у основним школама, о бризи, коју треба да води државно законодавство о образовању народном и ван школе и т. д. Изложити толико мисли на толиком простору одиста је тешка задаћа; те није чудо што ни писац ове књиге није могао — како се мени чини — те задаће испунити нити своје мисли у ред и свезу довести. Из целе књижице ја сам видео толико, да је писац одиста о настави размишљао; али ће се тим мислима његовим у целини — и не гледајући на то да ли су све добре — тешко моћи ко користити, па ни они којима су намењене. Можда је то због сувише збијеног излагања — које је врло природно на овако збијеном простору — што су неке мисли тако изложене, да их ја нисам могао разумети, а неке опет тако, да ми се учинило да су врло погрешне. Навешћу који пример да се види и једно и друго.

Одмах у почетку вели се: да је свака ствар „још у почетку свога бијћа получила и свој природни закон, по коме се она вечно и безазлено управљати има.“

На стр. 17. вели се: да школа не може дати ученику „сво потребно му знање у свој његовој опширности — — — а и кад би могућно било, оно не само да *неби* корисно било, него би на против за самог ученика *било* више штетно, јер би се тим спречавало његово самостално доцније размишљање.“

На стр. 20. писац се нада, да ће доћи кад тад време „кад ће се сваки по своме занимању, на своју и општу корист *поштено* и *подједнако* бавити; кад ће подела рада и имања и њихне користи правичније подељени бити, т. ј. кад ће једно према другом у свему *узајамну* улогу, на општу корист *свршавати*.“ —

Стр. 26. „Кад је овде реч о домаћем лечењу, онда ту не треба разумевати лечење немоћне медицине, која је у новије време, по настојавању и препоруци својих заинтересованих занатлија — лекара и апотекара — већ и у најмањим ситницама постала општа потреба лечења, па су је већ и марвени лекари и код саме животиње развијати почели, и тако је медицина, прешавши сваку меру умерености, постала вештачко спекулативни занат оних људи, који се у томе користе

општим незнањем, и који медицине мимо природу, никоме, па ни самоме себи, помоћи нису кадри.“ —

А о вери стр. 30. вели: „Па како је вера из природе потекла, и како је природа у божанству и божанство у природи; то је природа у божанству неисцрпљива; и онда је потребно да и вера и све њене установе буду на природи засноване тако, како би ученик, — грађанин — вери искрено одан био, и како би од извршења њених услова, несумњиву наду имати и душевно спокојство, истински очекивати могао.“

Према овоме ја мислим, да Савет не треба да предложи г. Министру, да се ова књижица од писца откупи.

14. Маја 1882. год.
Београд.

Свет. Вуловић.“

„Са овим рефератом и ја се потпуно слажем.

Пет. М. Никетић.“

Савет је у свему примио предлог референата да се то дело не откупљује о државном трошку. Референту Св. Вуловићу одредио је Савет 20 динара хонорара.

V

Др. В. Бакић чита пројект дисциплинских правила за ученике средњих школа, које је саставио нарочити одбор.

Ј. Пецић примећује да би требало наслов променути и казати „Правила за ученике гимназија и реалака,“ јер то није закон за све средње школе, но само за гимназије и реалке. Савет је примио тај предлог.

Од члана 1—8. прима се предлог одборски без измена.

Код чл. 8. било је одвојено мњење др-а Бакића, који предлаже да се у почетку додају речи „без допуштења директора“ не смеју се ученици састајати у школи кад немају предавања. Прима се чл. 8. с предложеним додатком.

Чл. 9. прима се без измене.

По предлогу самога референта Савет је одлучио да изостане прва алинеја у чл. 17., пошто је она са свим опште природе, а тачније се казује у трећој тачци истог члана.

Код чл. 18. референт помиње да је он одвојено мњење и мисли да не би требало баш са свим забрањити ученицима учествовање у дружинама, као што су певачка и гимнастичарска друштва.

По Савету је с погледом на то што ученици имају прилике да се вежбају телесно и да певају у школи,

што су јавне дружине за самосталне грађане а не за ђаке, одлучио да се чл. 18. прими по предлогу већине.

Чл. 19. прима се без измене.

С овим је састанак закључен.

САСТАНАК СХХVII

22. Септембра 1882. год. у Београду.

Били су: Председник Д. Нешић; потпредседник Ј. Пецић; Редовни чланови: Љуб. Клерић, др. В. Бакић, архимандрит Нестор, М. Зечевић, М. Миловук, Драг. Јовановић; Ваљредни чланови: Св. Вуловић, Јов. Ђорђевић, Бор. Тодоровић, Ђ. Козарац и П. Никетић.

Привремени пословођ др. Ник. Ј. Петровић.

I

Привремени пословођ чита записник СХХVI састанка који Савет прима.

II

Председник саопштава Савету следећи акт г. министра просвете и црквених послова:

„Главном Просветном Савету

Нисам могао одобрити предлог Главног Просветног Савета од 4. пр. м. СБр. 83., пошто се не може забранити ученицима који овде положе испит зрелости да не иду на страну, нити се могу принудити да овде сврше Велику школу, па тек после да иду на страну. Што се тиче квалификације кандидата за предаваче средњих школа, Просветни Савет ће се у томе погледу држати законске одредбе као и до сада.

ШБр. 6500.

15. Септембра 1882. год.
у Београду.

Министар просвете и црквених послова,
Ст. Новаковић,“ с. р.

Просветни Савет прима овај акт к знању.

III

Министар просвете и црквених послова, писмом од 18. ов. м. ШБр. 7171., спроводи Савету на оцену сведочанства г. Душана Савића, који се моли за предавача средњих школа.

По сведоџбама доказало се да је г. Савић положио испит зрелости у Цириху и учио се 3 године на политехници Циришкој.

Услед тога Савет је одлучио да г. Савић има врло добру квалификацију за наставника средњих школа и то за математику и физику.

IV

Министар просвете и црквених послова, писмом од 17. ов. м. ШБр. 7092., спроводи Савету на преглед и оцену сведочанства г. Светозара Поповића, који се моли за наставника средњих школа.

WWW.UNILIB.BS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Г. Светозар положио је испит зрелости у Баји, но само се 2 године учио на пештанском универзитету, с тога је Савет одлучио: да по закону нема квалификације за наставника средњих школа, — али с обзиром на то што је био у Новом Саду наставник у средњој школи, што већ 3 године управља гимназијом у Сарајеву, може се примити за предавача у средњим школама и то за историју, математику и физику.

V

Министар просвете и црквених послова, писмом од 17. ов. м. ПБр. 7083., спроводи Савету сведочанства г. *Јована Видића*, који се моли за предавача у средњим школама.

По поднесеним сведоџбама г. Видић положио је у Баји испит зрелости и учио је 1 семестар правни, а 6 семестара философски факултет у Пешти. Према томе Савет је одлучио да г. Видић има квалификацију за наставника средњих школа и то за историјско-филолошке предмете.

VI

Председник саопштава Савету да г. министар просвете и црквених послова својим писмима од 20. и 22. ов. м. ПБр. 7317. и 7397. позива Савет, да што пре састави програме за читанке за III и IV разред основних школа.

У исто доба извештава председник Савет, да би програми до сада били већ и готови, да чланови комисије, којој је поверено да изради те програме, нису били на одсуству ван Београда; неки су се тек пре неки дан вратили и само с тога није се могло досад приступити раду на програмима за читанке.

Савет прима к знању изјаву свога председника.

VII

Прелази се на продужење „Школског закона за ученике гимназија и реалка.

Председник позива референта г. др-а Бакића да настави читање предлога, где је прекинут прошлог састанка.

Др. Бакић чита чл. 20.

Зечевић предлаже да се и професору да право да може ученика казнити затвором од једног дана, јер то је потребно за одржање реда у школи, без чега не може бити ни настава успешна. Но Просветни је Савет с погледом на то што би било тешко водити

рачуна о извршењу казне затвора, ако би се дозволило да је сваки професор може изрицати; даље, што је то већ већа казна за коју по закону није професор надлежан, Савет је одбацио предлог г. Зечевића и чл. 20. примио по редакцији одбора.

Чита се чл. 21.

Ј. Пецић противан је целом II одељку о мерама за поправљање, јер се он коси са законом о устројству гимназија. По закону не може ђака да казни затвором ни професор ни разредни старешина па ни директор, но само професорски савет. Правила, која израђује Просветни Савет, треба да се удешавају на основу закона, а не да се закон удешава по правилима. Он захтева да се изрично у протоколу забележи да је противан овом одељку правила, пошто стоји у супротности са законом.

Просветни је Савет с обзиром на околност што је врло потребно за одржање реда и дисциплине да се казне у гимназијама и реалкама друкчије уреде но што су биле до сада; даље што је тешко и нецелисходно сазивати професорски Савет у ком има по 10 и 20 чланова, само зато да се један ученик н. пр. затвори 2 сата; са 8 противу 4 гласа одлучио да се чл. 21. прими по предлогу одбора.

За тим је примљен чл. 22. по предлогу.

Код чл. 23. *Св. Вуловић* предлаже да се избрише казна „изгнање на свагда из свију завода“, јер то је за ђака исто тако тешка казна као смртна казна за грађанина; даље том казном не постизава се оно што се хоће т.ј. поправка рђавог ученика; што така казна тешко пада и на родитеље, и најзад што се таквом казном даје зло бележје за цео живот онога, који дочека да га њоме казне.

Референт брани предлог одбора тиме, што вели да има тако рђаве деце да је боље једнога жртвовати а да се други сачувају; а да ће се ова казна праведно примењивати, гаранција је у томе што њу треба да одобри министар просвете пре извршења.

После овога објашњења Савет је са 6 против 6 гласова, један се уздржао од гласања, одлучио: да се члан 23. прими по предлогу одбора.

С тим је закључен овај састанак.

ГОДИШЊИ ИЗВЕШТАЈИ ДИРЕКТОРА СРЕДЊИХ ШКОЛА

9.

ЈАГОДИНСКЕ НИЖЕ ГИМНАЗИЈЕ

„Господину Министру просвете и цркв. послова,

Према закону и устројству гимназија и распису г. министра просвете од 17. Маја 1880. год. ПБр. 2273., слободан сам поднети свој извештај о целокупном стању ниже јагодинске гимназије за 188¹/₂ школску годину.

У почетку ове школске године, наставници су поднели своје програме, по којима ће поједине науке предавати, и по њима су радили све дотле, док није изашао нов „наставни програм за гимназије,“ што га је министарство послало, с препоруком, да се наставници при предавању што већма њему приближе. У ствари, тако је и морало бити, и наставници су се старали да, не реметећи оно што су дотле урадили и не збуњујући ученике, предавања своја подесе тако, да буду више продужење већ отпочетог рада у школи. Но покрај свега овог, опет је било неких изузетака, нарочито код *Географије и Српске Историје*, које су, новим програмом, добиле сасвим други распоред и поделу на разреде. — Ово се исто може у неколико однети и на *Српски Језик* у IV разреду, где је поред синтаксе, предавана и наука о основама из узрока тог, што ученици нису о овоме дотле ништа учили, нити би даље у старијим разредима имали прилике, да то уче.

Сви су предмети свршавани у току доба, како би се могли поновити. Само су: *Географија* и *геометријско цртање* свршени у очи испита с тога што је наставник чешће био на одсуству; а из *Српске историје* у IV разреду ученици су поновили стари век, а нови само о Кара-Ђорђу. Даље због огромности материјала, који је у наставном програму за српску историју унесен, није се могло доспети, да се *Историја Босне* у свој опширности својој, по програму, прође тим пре, што и сам наставник налази, да је програм сувише наскитно изведен и да се, због сличности догађаја, не би могао са успехом обавити.

Савет професорски није се у овој години бавио специјално каквим питањем о настави, али је зато

већао о дисциплини у школи, па је о томе донео и своју одлуку: о дежурању наставника између часова школских, по којој је у једно време и поступано.

Жалби од ученика није било никаквих, да им је који предмет тежак, и ако су наставници својски настојавали, да се колико већма могуће изврши „наставни програм“, па чак и оно, што је као последица отуда захтевала, да у програм уђе као н. пр. предавање српског језика и познавање старих српских новаца у IV разреду.

Овде је са свим умесно, да се каже која реч о предавању *геометријског цртања* у нижој гимназији. Овај је предмет са свим нов за ученике средњих школа и много тежи од осталих по свом облику. Осећа се, да је ученицима тешко осјмити значај ове науке, нарочито у I разреду. Поред тога, велика је незгода што за ову науку нема нарочито подешеног учебника, већ ученици морају да пишу по казивању наставника, а то много задије посла и одузима времена како ученицима, тако и наставнику, у току предавања. С тога би ваљало што пре подмирити ову потребу — штампаном књигом.

Још једна и то по замашна тешкоћа, која много смета лакшем и бржем сватању и изучавању неких наука у средњим заводима — то су учила. Наши средњи заводи располажу са врло незнатним научним средствима нарочито за очигледну наставу, при предавању природних наука. Тако, по *физици* и *хемији*, осим „*Бошових*“ апарата, других учила и нема; па и ово није за гимназије, већ за основне школе, којима су они и намењени. По *Космографији*, нема ни толико, — сем једне звездане „*карте околине Београда*“ од Драгашевића. А што пада у очи, то је немање *историјских карата*, за предавање старе српске историје. Ову оскудицу ваљало би што пре намирити, јер без добрих историјских карата, предавање историје остаће и даље само голо причање, без сваког реалног значаја.

О предавању *наук: хришћанске*, у овом данашњем облику, не може се ништа рећи, докле она

благотворно утиче на *религиозност* и *морал* ученика. Зна се, да се моралу може човек учити, али се не да сваки научити. То је ствар домаћег васпитања и цркве. Према овоме и утицај предавања науке хришћанске у школи зависи више од околности, у којима се ученик васпитао и одрастао, али свакојако, предавања о вери нису без утицаја.

Једни су наставници предавали по штампаним књигама, а други по диктанду.

1., Предмети предавани по ручним штампаним књигама, ови су :

- а.) Приповетке из старог и новог Завета.
- б.) Обредословље.
- в.) Српска граматика, сва IV дела од Стојана Новаковића.
- г.) Немачки буквар.
- д.) Немачка граматика по Трауту од Ст. Д. Поповића.
- е.) Историја српског народа — од Крстића.
- ж.) Географија I и II део — од Карића.
- з.) Рачуница — по Мочнику и Ст. Д. Поповића.
- и.) Алгебра — по С. Марковићу, са додатком из

Орелија.

- к.) Минералогичка
- л.) Ботаника — по Покорном у преводу од Ј. Пецића.
- м.) Зоологија, — по К. Црногорцу.
- н.) Физика — од М. Петровића.
- о.) Хемија — Росковљева.
- п.) Наука о чувању здравља — од М. Петровића.

2., Предмети предавани по диктанду :

- а.) Космографија.
- б.) Планиметрија — по Балцеру и нешто из Геометрије од Ст. Марковића.
- в.) Геометријско цртање, по књизи : наука о геометријском цртању — од Драг. Јовановића.

Наставници : српског језика, рачуна, алгебре, немачког језика, геометрије и геометријског цртања давали су ученицима задатке недељно, да их код куће израде па су их после поправљали и ученицима враћали. Неки су и у школи радили са свима ученицима у виду пропитивања и исправљања погрешака, у задацима појединих ученика. Овако је чешће рађено у *Рачуну* и *Алгебри*. Из српске историје такође је наставник давао кутње задатке ученицима из понеких историјских партија, нарочито из историје новијег доба, (н. пр. о Ка-

ра-Ђорђу; о буну Абдулиној и Стевана Добрица, о Ђаковој буну etc). Овај рад, веома је успешно дејствовао на памћење историјских догађаја и развијање стила код ученика.

Најтеже је било настаннику српског језика, јер он има да савлађује многе тегобе и да се бори са једним особитим дијалектом и погрешном акцентацијом овога краја. Овоме, нарочито акцентацији, не да се ничим другим доскочити, до једино обраћањем нарочито пажње при предавању на погрешке и чешћим изустним читањем у школи, где би наставник могао одмах исправљати погрешке и упућивати ученике на правилност у говору и акцентацији. Жалити је само, што наставник српског језика, није ове године ништа предавао у I разреду о *акцентима*.

Из Рачуна у I и II разреду рађено је већином по практичном предавању „о десетним разломцима, од Ст. Д. Поповића (штампано у „Просветном Гласнику“). Нарочито у усменом рачунању наставник је постигао сјајан успех Тако исто и из Алгебре.

Са немачким језиком у I разреду, било је ове године доста кубуре, јер нису сви ученици имали књигу, нити су је могли у књижари набавити. С тога је наставник принуђен био, да ученике обучава познавању писмена и читању, писањем на табли и само за то, што је био изврсан цртач и добар зналац немачког језика могао је на тај начин савладати све ове тешкоће, тако, да је успех био задовољавајући.

При предавању *Географије*, наставник се служио већином Сидовљевим и Кишертским картама. А за Космографију, имао је при руци : „Физичку Географију“ Кледена и Корнела, а уз то и „популарну астрономију“ — Хилдена.

Под ведро небо, наставник није изводио ученике с тога, што је време било неподесно. Али је сврхао пажњу ученика на појаву комете, која се ове године видела у месецу Мају. Том приликом разложио им је и описао потанко појаве кометске и њихово путовање, служећи се за то расправом из „Просветног Гласника :“ „о кометама и озвездинама.“

Предавања из природних наука ишла су обичним током, као и лане. За Ботанику наставник се

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

служи својим „хербаријумом.“ Изводио је ученике 2 – 3 пута у поље, по ради скупања биљака. Остали предмети ове групе, предавани су по училима, која је министарство послало.

У опште узев, резултат успеха ученика у овом заводу, по свима наукама, био је у овој години задовољавајући, а овоме је много допринела и та околност, што су наставници овд ниже гимназије, одма у почетку године, учинили међу се такву поделу предмета, да је сваки узео да предаје и обрађује ону науку, за коју се или специјално спрема да и сам испит полаже, или је дугим предавањем извешао се и свикао с методом и рутином саме науке коју предаје.

Сви су предмети предавани, са онолико часова колико је распоредом министарства од 20. Августа 1881. год. ПБр. 5454 прописано.

Одступање од овог распореда, било је само из историје српског народа и српског језика у III и IV разреду, пошто су ученици слушали заједничка предавања све до Марта месеца ове године, услед чега је и наставник поменутих предмета имао за то време скраћени број часова за оба предмета.

Старешина овога завода дао је *два дана* ванредног одмора ученицима гимназије, а тако исто и о берби виноградској *три дана*.

Озбиљних кажњивања ученика у овој школској години биле су свега *четири* случаја и то : због прављења нереда у школи.

Од наставника кажњена су *двојица*, због изостанка од школ. часова, и то : један са тродневном а други са дводневном платом.

Испитивање ученика на испитима трајало је по времену из појединих обавезних предмета овако :

У ЧЕТВРТОМ РАЗРЕДУ

1. Из нем. јез. поч. у 7 ч. у јутру — свршено $10\frac{1}{4}$ ч.
2. „ Алгебре „ у 7 ч. „ „ $11\frac{1}{2}$ ч.
3. „ Срп. историје у 3 ч. по подне „ „ 5 ч.
4. „ Срп. језика у 2 ч. „ „ 4 ч. 20 м.
5. „ Космографије у 7 ч. у јутру „ „ $9\frac{1}{2}$ ч.
6. „ Геометрије у 2 ч. 20 м. по н. „ „ $4\frac{1}{2}$ ч.
7. „ Науке хришћ. у 3 ч. „ „ $4\frac{1}{2}$ ч.
8. „ Хемије $3\frac{3}{4}$ „ „ $5\frac{1}{4}$ ч.

Испитано је 10 ученика.

У ТРЕЋЕМ РАЗРЕДУ

1. Из срп. јез. поч. у 7 ч. изјутра, свршено у $10\frac{1}{4}$ ч.
2. „ земљописа „ у 7 ч. „ „ у $11\frac{1}{4}$ ч.
3. „ геом. црт. „ у $7\frac{1}{4}$ ч. „ „ у $11\frac{1}{4}$ ч.
4. „ нем. јез. „ у $7\frac{1}{2}$ ч. „ „ у 11 ч.
5. „ рачуна „ у $7\frac{1}{4}$ ч. „ „ у $10\frac{1}{2}$ ч.
6. „ н. хриш. „ у 7 ч. „ „ у $9\frac{1}{2}$ ч.
7. „ зоологије „ у $9\frac{1}{2}$ ч. „ „ у 11 ч.
8. „ ист. Срба „ у $7\frac{1}{4}$ ч. „ „ у 10 ч.
9. „ физике „ у 8 ч. „ „ у $10\frac{1}{4}$ ч.

Испитано је свега 19 ученика.

У ДРУГОМ РАЗРЕДУ

1. Из земљ. поч. у 7 ч. изјутра, а свршено у $10\frac{1}{2}$ ч.
2. „ н. хриш. „ у 7 ч. „ „ у 10 ч.
3. „ нем. јез. „ у 7 ч. „ „ у $10\frac{1}{2}$ ч.
4. „ рачуна „ у 7 ч. „ „ у 11 ч.
5. „ геом. црт. „ у $7\frac{1}{4}$ ч. „ „ у 11 ч.
6. „ срп. јез. „ у $7\frac{1}{2}$ ч. „ „ 11 ч. 5 м.
7. „ ботанике „ у $7\frac{1}{4}$ ч. „ „ у 10 ч.

Испитано је свега 29 ученика.

У ПРВОМ РАЗРЕДУ

1. Из рач. почето у 7 ч. изјутра а свршено у $11\frac{1}{2}$ ч.
2. „ геом. црт. „ у 7 ч. — $11\frac{1}{2}$ ч. и од 3—4 н. п.
3. „ земљ. „ у 7 ч. — $11\frac{1}{2}$ ч. „ „ 3—5 н. п.
4. „ срп. јез. „ у 7 ч. — „ у $11\frac{3}{4}$ ч.
5. „ н. хриш. „ у 7 ч. — $11\frac{1}{2}$ ч. и од 3—4 $\frac{1}{2}$ ч.
6. „ нем. јез. „ у $7\frac{1}{4}$ — „ у $11\frac{1}{4}$ ч.
6. „ позн. човека у 7 ч. — „ у 11 ч.

Испитано је свега 54 ученика.

Ове године, обogaћена је библиотека овога завода целим комплектом издања југословенске академије наука у Загребу, „*Радом*“. Иначе је библиотека веома оскудна списима научне садржине.

Зграда у којој је смештена овд. нижа гимназија, није довољна за смештај гимназије. Ово је у своје време јављено г. министру просвете и он је актом својим од 17. Марта ПБр. 1683. ове године наредио, какве оправке и дозиђивања требају да се изврше, те да завод буде смештен као што ваља. Али од свега тога, до данас није ништа урађено, јер начелство округа јагодинског под 12. Јуном. ГБр. 291 ове године јавило је управи: „да општина овд. нема за то готових новаца, а кад

добије зајам из касе црквене, који је збор одобрио и који се налази на одобрењу код г. министра финансија, онда ће одбор из тих новаца извршити потребно дозиравање зграде гимназијске а пре тога није му никако могуће ово учинити.“

Бр. 107.

25. Јула 1882.

у Јагодини

Директор и проф. ниже гимн. јагодинске
Свет. Ј. Никетић.“

10.

ГИМНАЗИЈСКЕ РЕАЛКЕ ГОРЊО-МИЛАНОВАЧКЕ

„Господину министру просвете и црквених послова,

Према распису од 17. Маја 1880. год. ПБр. 2273. част ми је у понизности поднети свој извештај о раду и стању гимназијске реалке горњо-милановачке за 1881-2. школску годину.

Настава у овом заводу, којим имам част управљати, вршена је испрва по програмима, који су наставници у почетку школске године израдили и пратили г. министру за израду сталних програма, а доцније по наставним програмима за „ниже и више гимназије“.

Да би се пак видео целокупан наставни рад у овоме заводу, нека ми се дозволи да га изложим из сваког предмета понаособ.

Наука хришћанска предавана је до 10. Фебруара по програму поднесеном господину министру, а доцније по новом програму, те је отуда имало доста тешкоћа због наглог прелома у предметима, нарочито у II раз., но и ове је тешкоће лакше било савладати, но тешкоће које су наступиле, и које би тек наступиле да је катихизис остао и даље да се предаје онакав какав је. Предмет је свршен у оба разреда с концем Априла, а за тим се изучено понављало.

Српски језик, благодарећи добро израђеним ручним књигама, предаван је с добрим успехом. Наставник овог предмета предавао је најпре науку о гласовима у I а науку о именским облицима у II разреду а по добијеним новим програмима општи део у I разреду. Овде је наступила тешкоћа у неко-

лико, што су се морала у доста кратком времену обухватити сва четири граматичка дела, те се услед овога није могло све по пропису свршити. У II пак разреду по доласку програма предавала се је опет наука о гласовима, коју су ученици у I разреду учили, но с тим, да је ово предавање у многоме према прошлогодишњем допуњено и према програмима удешено, што опет да буде, морале су се многе ствари диктирати. Но како је ипак наставнику овог предмета доста времена претекло, он је то сувишно време употребио на објашњавање важнијих ствари из општег дела, као и читање из дела „примери књижевности и језика старог и српско словенскога“ ради упознавања ученика са неким старим самогласницима и сугласницима. Ручна књига ученицима била је „наука о гласовима“ од Стојана Новаковића, а наставник је се служио најодабранијим делима из наше филолошке књижевности. Диктандо у I разреду износи 9 табака, а у II $3\frac{1}{2}$ табака. Предмет је овај свршен у I разреду до сложених реченица с концем Маја, а у II све по пропису с концем Априла.

Кућевни задаци задавани су једанпут недељно па прегледани од наставника враћани су ученицима.

Немачки језик потпуно је се према новом програму предавао само с тим изузетком, што у II разреду није се све по пропису свршило, већ само први део Траутове граматике. Узрок овоме је, што ови ученици нису у I разреду ништа из Траутове граматике учили. Осим поменуте граматике ученици су у позније доба преводили олакше ствари из Мајснерове читанке, при чему је употребљени материјал обрађен онако, како захтева научна педагогија да се страни језици предају. Неке су ствари и из овог предмета диктиране. Диктандо износи у I раз. око 3, а у II до 4 табака. Предмет је овај свршен с концем Априла у I а с концем Маја у II разреду. Задаци су давани 2 пут преко недеље.

Географија је најмање према новом програму предавана из узрока, што ју је овај нови програм затекао у таквом стању, да наставнику није било могуће да своја предавања доведе у склад са онима у програму, јер се у својим дотадашњим предавањима служио географијом Драгашевића, и да се

се не би у несугласицу дошло, он се исте географије и даље држао, но ипак није пропустио а да многе важне ствари по новом програму не обради. Предмет је овај свршен у оба разреда с концем Априла.

Рачуница је предавана по програму, а како је ученицима ручна књига била Мочникова рачуница у којој је распоред материјала потпуно сличан оном распореду у програму, то наставник није ни имао потребу доцније своја предавања преиначавати. Задаци су задавани један пут недељно. Овај је предмет свршен у I с концем Априла, а у II око половине Маја.

Настава из *Ботанике, познавања човека и геометријског цртања* претрпела је ове године у овом заводу великог уштрба, што су се — сигурно из недостатака наставника природно математичног одељка — природни предмети дали филологу, те овај и при свој доброј вољи и особитом раду, ипак није могао у настави жељени резултат показати.

Ово што мало час рекох, и јесте узрок те су многи ученици из последња два предмета добили лоше оцене.

Ботаника предавала је се по књизи Покорнога, геометријско цртање и познавање човека наставник је диктирао држећи се распореда у програму изложеног. Диктандо из познавања човека износи до 10 табака, а из геометријског цртања у I раз. до

6 а у II до 8 табака. Ботаника је свршена с концем Априла, познавање човека у половини Маја, а геометријско цртање у I раз. око полов. Априла а у II с концем Априла

Ради бољег и лакшег схватања предмета наставници су се у својим предавањима служили училма, која овом заводу стоје на расположењу, а за ботанику излажењем у ботанизирање.

За разне преступе кажњено је у овом заводу 14 ученика; из I разреда 10 а из другог разреда 4.

Између ових 1 кажњен је опоменом, 2 са по три дана затвора, што су напали на једног свог друга, 3 по три дана, 1 са два, а 5 са по једним даном затвора због неизвињених изостанака. Затвор су издржавали у отвореној школској соби, где су увек добијали за израду задатак из рачуна или немачког језика. озбиљних пак случајева непослушности није било.

Библиотека овог завода врло је сиротна, а ово што има, као и све збирке, налазе се у добром стању и реду.

Школска зграда приватна је својина и за школу доста скучена.

Бр. 140.

15. Септембра 1882. год.

у Гор. Милановцу.

ЗАСТУПНИК ДИРЕКТОРА

Ђ. ЂРБАВАЦ.“

ИЗВЕШТАЈИ ШКОЛСКИХ НАДЗОРНИКА

О ИСПИТИМА У ОСНОВНИМ ШКОЛАМА

за 1881—82. школску годину

XII

ИЗВЕШТАЈ

г. Симе Вимбића, директора, о основним школама у округу крајинском

„Господине министре,

Одређен наредбом Вашом од 8. Маја о. г. ШБр. 2729 за овогод. надзорника основних школа у округу крајинском, ја сам, тачно држећи се датог ми упутства, походио све тамошње школе које су радиле до краја школске године у времену од 22. Маја до 26. Јуна о. г. проведав на самоме послу 33 а у путу тамо

и натраг 3 дана. За 33 дана рада држао сам испите у 53 школе, бавећи се у свакој просечно око 5 часова или свега 258 часова рада проведенога у 53 школе.

Овај број школа налазио се у 36 места и то у срезовима: поречко-речком у 4 места са 6 школа, у кључком у 10 са 13, у брзопаланачком у 9 са 12 и у крајинском (са Неготином) у 13 са 22 школе. Још је било 10 школа и то: у Мајданеку, Голубињу, Црнајци, Плавни, Поповици, Трњанима, Речкој, Рајцу, Џањеву и Подвршкој, но њих нисам походио, јер су све биле без наставника и то већина од њих целе године.

www.unilib.rs Од свију похођених школа било је :

са по 4 разреда	4 школе са 16 раз.
" " 3 "	29 школа " 87 "
" " 2 "	8 " " 16 "
" " 1 "	12 " " 12 "
Свега	53 школе са 131 раз.

Општи резултат рада и успеха у похођеним школама констатованог датим оценама износи око $3\frac{1}{2}$, дакле је у средњу руку *више него добар*. У 53 школе, у којима је радило 35 учитеља и 18 учитељица, оцењено сам наставнике овако :

Као одличне 4-рицу (од њих 1 учитељицу),
Као врло добре 23-јицу (" " 8 учитељица),
Као добре 16-рицу (" " 6 "), и
Као слабе 10-рицу (" " 3 "),

У прилогу под А.) част ми је у понизности доставити Вам „главни саопштак свију основних школа у окр. крајинском,“ у коме сам у облику статистичких података побележио верно све како оно што ми је вањним упутством препоручено, тако и оно што сам и сам сматрао за нужно да побележим, и што може статистичару zgodно послужити као грађа за познавање свију прилика, у којима се основна школа у оном крају налазила у минулој шк. години.

Са тим прилогом исцрпао сам прву половину мога извештаја.

Прелазећи после овога на другу половину свога извештаја, говорићу у њему :

И О настави у опште

У већини школа које походих настава је у главном добра, наставници су се с мањим изузетком кретали у границама наставног плана и распореда од 17. Септембра 1871 год. прешав из сваког наставног предмета све што је прописано поменутиим распоредом. Где који наставници разрадили су сав наставни материјал тако изврсно, да њихови ученици потпуно и свесно могу као сигурном својном својом да располажу знањем, што су га од њих добили у свима предметима.

Њима на близу по корисним резултатима свога рада стоје готово сви они наставници, који су оцењени као *врло добри*. Колико се пријатељ школи може радовати овако лењим резултатима, још више има узрока да жали ону децу, која су имала несрећу да их настављају они нерадници или незналице, у кодо којих долазе они који су оцењени као *слаби у свему*, и међу којима има их којима је школа и рад у њој споредна, а сваки други посао преча брига.

Остали који стоје по средини и који су оцењени као *добри* могли би се zgodно поделити на две групе. У прву долазе наставници који су и довољно вредни и спремни, који воле рад и у бољим приликама а по

времену могу постати добри радници, — а у другу долазе они који су за невољу добри, јер нису лоши, који раде по неком утврђеном шаблону, слабо марећи за свој сопствени развитак, и они, који би по својој спреми могли боље да раде али просто неће.

II О методу у опште

Полазећи са гледишта : какав учитељ, каква спрема и воља за рад — онакав и метод, — у опште могу да речем да је и метод у предавању наставних предмета код добре половине наставника добар, код наставника одличних и гдекојих врло добрих и угледан. Не могући због краткоће времена за писање извештаја и огромног свог званичног посла дајсе упуштам детаљно у анализу метода свију наставних предмета и за сваку школу посебно говорићу овде поглавито о резултатима који су у опште постигнути из појединих предмета дајући превагу српском језику.

А.) Из српског језика читање у већини школа, где су чисто српска деца, иде доста тачно, — деца разумеју што читају и могу својим речима да искажу оно што су читала ; но и читање а још више објашњавање читаног иде много теже код деце, којима српски језик није матерњи језик (изузев школе радујевачку, мограњску и рудно-главску које су и са Влашчађу постигле оно што се уз ваљан метод да постићи). Али општа мана готово у свима школама при читању та је, што се на технику читања не обраћа довољна пажња, јер су ретке школе где ученици лепо — естетички — читају.

Са граматичком анализом иде много боље, нарочито код вредних наставника и који сами добро владају језиком. Тако исто и са писањем, у коме је опет у већини школа јаче заступљена естетика а мање закони правописа. Да се у српском језику постигне бољи успех, нарочито у местима одсрбљенима, треба завести I приправни разред, где би се деца вежбала само говору усменом и мало нешто читању и писању, па тако спремна да ступе у први разред ; даље да се у таква места никако не шаљу млади људи или девојке, него зрели и одлични (при том жењени) наставници ; да се за старије разреде наипше лако разумљива ручна књига за језик — граматика — подешена према ручним књигама за језик у средњим школама, нарочито у терминима и да се прецизно одреди шта се и колико из језика мора да пређе.

Б.) у рачуну успех је готово у већини школа бољи него у српском језику. Ово нарочито важи за усмено рачунање у коме су деца у понекој школи показала изванредне напретке, нарочито у школама где су учитељи одличнији питомци учитељске школе. По писмено рачунање не стоји по каквоћи ученичког знања у сразмери према усменој коме је готово свуда поклањана већа пажња.

В.) Из народне историје нису све партије подједнако разрађиване. У већини школа обрађена је већа пажња на периоду Неманићску и оба устанка, разуме се на штету осталих делова. Мало је наставника, који су овај предмет — нарочито новију историју — предавали у свези са географијом Србије. Где је тога било и. пр. у радујевачкој мушкој школи, тамо је успех у оба предмета изврстан. Иначе и то се учи и предаје по извесном рецепту.

Г.) У јестаственици је уз припомоћ учила већим делом повољан успех, који би могао бити далеко бољи кад би деца имала подесну ручну књигу, јер је то предмет који и учи и забавља.

Остали предмети обрађивани су негде боље негде лошије, што је увек зависило од боље или лошије спреме наставникове, од његове веће или мање заузимљивости; но у главном настава и метод у њима у већини школа задовољавају.

III Опште напомене

Остало ми је да Вас, Господине Министре, известим о незгодама са којима се већина школа у овоме крају имала да бори и које су јој у многоме отежавале напредовање. Као теобу првога реда помињем неуредно долажење деце у довољно школа. Податке о томе изволећете видети у „Главном списку“ под А.), где је од 2191 ученика, који су школу отпочели, било на испиту тек 1664, — дакле читава $\frac{1}{4}$ мање. Из дневних учитељских прозивака увидео сам, како су где који ученици — и то још од бољих — чинили силне изостанке — не долазећи по 30—50 до 100 дана у школу.

У друге тако исто важне незгоде по напредак школски долази ове :

1.) Општинске власти у надмашној већини врло овлашно врше наређење § 6. Закона о основним школама.

2.) У где којим општинама одбор с кметовима лаке руке и са свим самовласно отпуштају децу из школе правдајући то ништавним разлозима, и ретко кад коме одговарајући за своје противзаконе поступке, као нпр. у Горњанима, Видровцу, Грабовици и Вел. Врбици, — па и кад су се дотични наставници већој власти жалили на такве поступке, (а о жалбама уверавао се из експедиционих књига, које је већина учитеља водила), — ретко су се кад помогли.

3.) Често мењање кметова у течају године чини те надзорник при прегледу школа никад, или врло ретко, има прилике да се види с оним кметом, под којим је извршен какав противзакони акт на штету школе, а објашњење с оним што је пред њиме — ако још хоће да буде при испиту — не вреди му ништа, јер он врло

равнодушно вели да не зна шта је онај пре њега радио;

4.) Надзорне власти у доста прилика, оптерећене другим разноврсним пословима, и немајући нарочитог референта за школу, нису свуда могле, при најбољој вољи, да помогну потребе и отклоне незгоде школе у оноликој мери, колико важност саме ствари захтева;

5.) Па и раздор између учитеља и општинских представника или између учитеља и старатеља или појединих грађана — које су појаве довољно честе — као у Салашу, Сиколу, Вел. Јасикови, Кобишници, Јасеници и т. д. — узрок су неуредним долажењу деце у школу; најзад

6.) у где којим школама (као у Вел. Јасикови) многом изостајању дечијем, поред осталог, крив је и сам наставник тима, што често, напушта школу и тумара ван места своје дужности, дајући рђав углед својим ученицима.

Да се свима овим незгодама на пут стане и нашој народној школи створе чвршћи основи за њено напредовање, треба у интересу наставе и виших цели, које се школом имају постићи, по моме скромном мишљењу ово уредити :

а.) одредити већу меру казни за оне општинске часнике који немарно врше законска наређења о основним школама и наредити да ту казну издржи сам дотични часник, који је крив, а не дозволити да цело село прирезом плаћа глобе кривих општинских старешина као што је био случај у Буковчи, где су кметову глобу — на коју је њих и криве општинске представнике надзорна власт за неприлике школи чињене осудила — разрезали по пристанку збора на цело село, на кривци ни осетили нису казну;

б.) Казнити најстрожије оне кметове и одборнике, који противно закону самовласно отпуштају уписану децу из школе;

в.) Одредити већу меру новчане казни за оне родитеље који децу намерно задржавају од школе и без крајње потребе. Новац отуд добијен да се предаје државној каси за главни фонд школски и општинским властима ставити у дужност да надзорну власт редовно сваког месеца извештавају о долажењу деце у школу; најзад.

г.) увести озбиљнији и непосредан надзор над школама, а док се то не оствари, дати више могућности надзорним властима да оне свој надзор брижљивије могу да врше.

Одредбе чланова 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, и 11 Вашег датог ми унутства старао сам се да извршим најбрижљивије и најсавесније. Тако испите сам у свакој школи држао у присуству општинских повереника; учитељи су већином сами прочитивали своје ученике а ја сам у свакој школи и из сваког наставног пред-

WWW.UNILIB.BS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

мета испитао увек бар половину присутних ученика пазећи да сви подједнако буду питани. О свему моме раду по њима изволећете наћи података и објашњења нешто у овом извештају, много више у прилозима, које мало раније поменух.

Па и из 6. члана упутства извршио сам готове сва наређења изузев једно једино, што нисам у потпуности извршио, на име што у свакој школи нисам пописивао имена свију ученика, који су отпуштени самовласно из млађих разреда или задржавани код кућа не довршивши школу. Ово нисам баш свуда могао да урадим с тога: што у учитеља није било свуда спремљених података о томе, а прибирање тих података на месту било ми је немогућно нешто због краткоће времена и хитње да с послом будем готов, нешто пак због тога што свуда — баш и кад бих хтео и могао — не бих могао да добијем исте, као н. пр. у Вел. Јасикови, где је учитељ упропастио лањску уписну књигу. У осталом где год сам доспевао, ја сам и то прибележавао, и подаци о томе налазе се у примедбама у „Главном списку“ под А.)

У истом списку прибележен је у примедбама код сваке школе број књига, које састављају школску књижницу а од учила поименице она, којих не бијаше у којој школи, наредивши свуда да се оно што не достаје набави. Наредби мојој већином су се одазвали драговољним пристанком на речима: хоће ли се обећање на делу извршити, показаће време.

Школске зграде готово свуда не ваљају и више налице на кошаре него на школе, нарочито пак не ваљају школе у окр. вароши и варошицама, осим Брзе Паланке која има красну зграду за мушку школу. Кад би само могуће било требало би све оне у интересу децијег здравља затворити, о којима сам у „Главном списку“ под А.) у рубрици „стање школске зграде“ говорио, јер дисати оним поквареним ваздухом, какав је у њима — нарочито зими — није ништа друго до усисавати у себе отров.

Благодарећи вам, господине Министре, на указаној ми части, којом сте ме изволели одликовати одредивши ме за свога изасланика, узимам слободу са изразом најодличнијег поштовања свога назвати се

12. Јула 1882. год.

Пожаревац.

ВАШ ПОНИЗНИ СЛУГА

Сим. Ј. ФИМБИЋ,

ОВОГОД. НАДЗОРНИК ОСН. ШКОЛА ЗА ОКРУГ КРАЈИНСКИ. 9

XIII

ИЗВЕШТАЈ

г Милоша Давидовића, директора, о основним школама у смедеревском округу

„Господине министре,

Одликован поверењем, да прегледам основне школе смедеревског округа, ја сам тај посао извршио. Какав сам напредак у појединим школама нашао, прибележио сам, поред других појединости које се тичу тих школа, у засебном списку, који овде % подносим. Овде имам само да учиним неке своје напомене, које се тичу наставе и напретка наших основних школа у опште.

Пре свега дужност ми је да напоменем, да се у нашим основним школама у последње доба опажа неки живљи рад и неко живље кретање, него што се то могло пре десетак и више година опазити: методи у појединим наставним предметима доста су усавршени, наставници, с малим изузетком, ревностно свој посао раде; школе су добиле најпотребнија учила; о дисциплини у школама могло би се само с похвалом говорити; општине доста уредно набављају школама огрев и друге потребе; међу учитељима и општинама већином слога влада, и све се већма увиђа да од њихове слоге поглавито зависи и какав ће напредак у школама бити.

Али овим никако не мислим да се у нашим основним школама не може и много више учинити, него што се данас чини. Мени се чини да се из наших основних школа сразмерно мало темељног знања износи, не за то, што је мало прописано, него за то, што се у неким предметима много, веома много говори и времена троши а веома мало једра знања и поуке износи. Мени се све чини, да би наше основне школе биле далеко напредније, и знање у њима добијено далеко темељније, кад би се неки предмети из основних школа избацили или бар на неке школе ограничили, за које се има поузданог уверења, да ће се у њима ти предмети ваљано предавати. Предмети, које би, по мом мишљењу, требало из основних школа избацити, или бар на неке школе ограничити, то су природне науке. Колико год су те науке по развитаку деце и за њихов практичан живот корисне, оне су од многе веће штете, кад се невешто предају, како сам видео да се те науке у нас већином предају. У колико год сам школа био нигде нисам видео какве збирке познатијих и обичнијих минерала, биљака или инсеката; нигде нисам видео спремљених каквих ствари за простије експерименте, одакле морам извести да се те ствари већином на памет предају. Па онда, највише се задржавају око најобичнијих ствари, које су и онако деци познате н. пр. у зоологији код краве, овце и

козе; у ботаници код кукуруза, шенице и још неколико познатијих домаћих биљака; у физици код росе, магле, облака и кише; у познавању човека описују главу, труп и удове. И то је праћено са хиљадама којекаких питања, у којима се само време губи и отежава посао прегледања школе. Овде ја говорим само о бољим школама, о школама пак, у којима се дају питања као што су ова: Шта је ботаника? У коју класу спада крушка? Каквих органа има човек? о тим школама мислим да ми није нужно ни говорити.

У опште, у целом овом раду нигде не провејава тежња да се од природних појава оде закону и узроку, или да се н. пр. поређењем више биљака, животиња или минерала дође до појма феле, рода, племена и т. д., те да се тим очигледним путем дечија памет доведе до тога да увиди, да у природи има неког сталног реда и закона, као што учењем језика до те увиђавности долази.

Овако, како се те науке данас у нашим основним школама уче, оне не само да нису ни од какве користи, него су и за наставу других предмета од рђавог утицаја. Многи учитељи само за то оставе многу децу неспремну у рачуну, читању и писању што имају да предају и оне ствари, којима ни сами нису бог зна како вични, док би за то време могли слабију децу учити. Кад би се пак природне науке изоставиле, или бар на боље школе ограничиле, онда би се могао програм из неких предмета проширити, н. пр. из рачуна, и много јача спрема деце тражити, него што се данас налази. Онда би се могле и читанке проширити и у њих више ствари из природних наука унети, нарочито из хигијене, па би се ти чланци могли са великом коришћу приликом читања тумачити. Онда и преглед школа не би био толико отежан, као што је сада отежан, где се поред најобичнијих ствари, н. пр. ради описа домаћих животиња, по читави сахати проведу, да би се могао успех школе оценити.

Ова измена наставног плана наших основних школа држим да не би била никаква проба, никаква новост у свету, него увођење онога што и на другим неким местима напреднија света има, с којима ми у погледу наставничког особља ни на близу нисмо равни. Ова измена, држим, не би значила; ни назадак, већ добро израчунато располагање својом снагом и својим средствима.

Друго, на што би се у основним нашим школама морало више пажње обраћати, то је географска настава. Предмет овај почиње у II-гом разреду са познавањем домовине и света, а продужује се у III-ћем разреду са земљописом Србије и Балканског полуострва. Мени се чини да је програм познавања домовине и света доста оширан и сувише претрпан ства-

рима, које су већином у читанкама изложене и којима и јесте тамо место. Тако ту се н. пр. говори о грађењу кућа, о ливадама, њивама, о роси, киши, магли и т. д. Све ове ствари могле би, по мом мишљењу, одавде изостати, па овде да остане само оно, што служи очигледној географској настави. Ту би н. пр. имало да се говори о странама света, о брдима, равницама, рекама и т. д. и о томе како се то све на хартији бележи. Но што је за очигледну географску наставу најглавније, ту би имало да се почне макар са приближним премеравањем школске авлије, школске баште и т. д. и да се то у смањеном размеру на хартију пренесе. Овим би путем деца на брзо упознала вредност мапе и научила да се њоме ваљано користе. Овака вежбања могла би се продужити повише времена, док се деца не би научила да све појединости на карти схвате и разумеју, па онда им и саму карту дати и да је прецртавају. Овај би посао прецртавања ваљало продужити у III-ћем и IV разреду, те би се тако постигло да знање земљописа постане дечија права својина. На онај пак начин, на који се та наука данас у нашим основним школама предаје, географска настава своди се на истраживање записаних округа, вароши, села, река и брда на карти, а такво географско знање не може ником ни од какве користи бити.

Говорећи о земљопису не могу пропустити да не споменем да би било преко потребно, да се за основне школе изради или преведе каква удесна карта Балканског полуострва, јер такве карте, у колико ми је познато, за сад у основним школама нема, те због тога предавање Балканског полуострва иде доста тешко и много посла задаје.

На послетку држао сам за нужно да споменем да би било крајње време да се у наше основне школе уведе цртање, бар у оне школе, где за тај посао спремних наставника има, нарочито у варошке школе у којима иначе треба да су најбољи наставници, бар у старијим разредима тих школа.

Све друго, што бих имао споменути о настави и раду наших основних школа, више се тиче појединих наставника, него ли целокупне наставе, и за то сам те напомене учинио у другом поднетом извештају, у којем је рад и напредак појединих школа обележен.

Још ми на свршетку остаје да кажем неколико речи о вођењу администрације у нашим основним школама. У свима школама, где сам био, води се администрација доста уредно, једино дневник радова у мало се школа води, па и то где се води, ретко где да се из дневника може разговетно видети, шта је ког дана рађено. У дневнику се н. пр. помиње да је говорено о природи, али шта? О томе ни спомена нема. У оним школама, где се дневник не води, питао сам за узрок тога, па ми обично одговарају да немају вре-

мена за то. Но ја се надам, да ће многа г. г. учитељи, који дневнике не воде, из овогодишњег прегледа школа и сами увидети, да је за њих много корисније да дневник радова од сад уредно воде.

Захваљујући вам, господине министре, на датом ми поверењу, усуђујем се назвати се

10. Јула 1882. год.
у Смедереву.

ВАШ НАЦИОНАЛНИ,
М. ДАВИДОВИЋ,
ОВОГОД. ИЗАСЛАННИК ЗА ОКР. СМЕДЕРЕВСКИ.

XIV

ИЗВЕШТАЈ

г. Д. Алексијевића, директора, о основним школама у округу пиротском

„Господину Министру просвете и цркв. послова“

По писму и упуству Вашем од 10. Маја ове год. Бр. 2757., ја сам прегледао основне школе од 26. Маја до 16. Јуна у округу а до 28. и у вароши Пироту.

Ја сам у I делу извештаја обележио само неке школске зграде као рђаве, међу тим, ни једна не одговара ни из далека прописним правилима. Све су дакле рђаве, а најгоре: стрижевачка, смрданска, сопотска, суводолска и костурска; а још горе: бело-паланачке и пиротске, јер немају ни оно што имају сеоске — чиста ваздуха. Средње и које би још коју годину служиле јесу: станичењска, темска, већанска, I одељење I разреда у Б. Паланци, стрелачка, суковска, дојкиначка и пиротска код „срушене цамије“ и нове цркве, а као најбоље међу рђавима: бартабериловачка, шпајска, боњинска, студенска и расничка која је доста висока, светла, тврда и пространа; само да није поред друма и да се потроши колико треба за патосе и мање оправке, одговарала би потпуно пропису. Има још једна у срезу белопаланачком, у Мокри. Мокрањци су ме с пута свратили да им прегледам школу. Она је нова, од најбољих у округу и прилично намештена, само очекују и моле да им господин мџистар пошаље учитеља. Треба им племениту тежњу задовољити па ма било и на штету Стрижевчана, који неће ни да препокрију школу у злој намери да им се школа затвори.

Према оваком стању школских зграда, које су махом све у црквеној порти а постале од оправљених класарница — шта треба радити? Треба ли их позатварати? Без крајних узрока не! Прво с тога не, што се то не слаже са српском мисијом и мишљу у овим крајевима; а и с тога, што и најгора школа боља је и од најбоље сеоске куће какве су у овом округу.

Видећи стање школских зграда и соба у којима ђаци станују и хране се свако из своје торбице оворелим хлебом, ја сам све учитеље питао о ђачком здрављу, па ми само стрижевачки рече да су зимус деца боловала од малих богиња, и нико више. За тим, села као Стрижевац, Темску и нека у нишевачком срезу око Пирота, не плаши много претња да ће им се школе позатварати сматрајући школовање као војачење, или још горе, као кулечење; они једва чекају да то једном буде. Истина, срезови белопаланачки и височки чине похвалан изузетак у томе али никуд а и никад у овоме округу неће се подићи школе по пропису, докле је год грађење школа остављено бризи и иницијативи општинској.

Ево једне епизоде као доказ томе:

Дојкинци, то је крајње село у Високу. Кад сам тамо држао испит, дошло је у школу и мушко и женско све у празничном оделу — дивно и замислити! Оближње пак село Брлог ни мање ни честољубивије. Саградивши красну црквицу, село се подухвата да гради и школу; тешко сносиће што морају својих 20 ђака шиљати у дојкиначку школу. Брложани већ кришом набављају грађу за школу, како би отели 100 дојкиначких ђака. Дојкинчани са своје стране у племенитој бризи питају ме шта да раде и како да доскоче енергичним суседима. — Зидајте одмах школу, одговорих. — Па како ћемо, одговореше, кад нам нико не заповеда нити нас научи?...

Види се, да људи немају појма о делокругу општинских власти, не знају како то иде и коме да се обрате; просто не умеју што но кажемо, наћи се, узети иницијативу у подобном послу. Само мало бодрости, мало иницијативе са стране држ. власти, па би се у Високу н. пр. за годину једну подигле три красне школе: у Дојкинцима или Брлогу, у Рсавцима и Ржани. До оваког су закључка дошли и овога су мњења и свештеници, и кметови, и учитељи и многи сељани с којима сам се разговарао обилазећи школе и који размишљају о школи: *држава да подиже школе о трошку школске општине, као што диже окружене суднице и т. д. о трошку окружном.*

Тако исто мучно ће се школе снабдети и са наставним средствима, ако се то и даље остави небрижљивој бризи и туторству школских тудора који махом немају ни појма о школи. Није ретко чути да тутор, одан своме приватном раду и изабран преко воље му, није никад походио школу. Ал и како ће празних шака, а о установљењу школских фондова овамо нико и не мисли а камо ли да их има? Ја сам у приложеним извештају назначио, што неке школе немају, али што се за једну каже, то вреди за све — ниједна није наставним средствима снабдевена. Узалуд је што ће се знати шта поименице којој школи треба, кад се такође

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

напред зна да ће то остати на артији као лане и као преклане. Кад сам кога учитеља запито: која су му училиа још потребна? Она, одговарао ми сваки стереотипно, која будем измолио и искамчио од општине. Општина се са своје стране правда обично сиротињом а највише тиме, што не знају где се таке ствари продају и пошто се могу купити. Врло умесно! Јер окружни књижари водећи споредно књижарску радњу, често немају и што, тако рећи, бесплатно добијају од државне штампарије, а о другим набавкама за школу камо да хоће и да чују. Из овог се узрока и не врше министарски расписи о набавци наставних средстава, намештаја и т. д. и ако су и општини и учитељима врло добро познати, премда их учитељи не заводе у засебан протокол. Но, да би се ма колико одужио и тој дужности, опет ћу напоменути да школе: темска, студенска и дојкиначка имају таблицу метарских мера, карте Србије и Европе, рачунаљку и Шрајберове слике. У Б. Паланци има и глобус а у Пироту два, али све то није доста за 5 учитеља у Б. Паланци а 13 у Пироту. Остале школе имају само рачунаљке.

У осталом, ја сам препоручио најстрожије и учитељима и таторима све што се на кога односи односно набавка школских, али би тек поуздано било, кад би то ишло овим путем: Учитељ да преда списак училиа која му недостају начелству, начелство преко среске власти да покупи новац од општина а министарство просвете да их набавља и шаље преко начелства школама.

Од *намештаја* све школе имају: потребне скамије (које су по селима удаљенијим од вароши здраво нетесане, јер су секиром тесане), један сто, две три столице, таблу и фуруну од плеха. Станичењска и темска школа имају и по орман.

Библиотеке су још оскудније, јер од 20—40 књига које свака школа има ни једна није за ђака а једва две три за учитеља, па се за то и слаба брига обраћа на очување њихово.

О *настави* може се са задовољством рећи да се сваки који се назвао учитељем, данас клони механизма, наравно сваки према својој спреми и способности. Учитељ из учитељске школе већином, самоук с мањим, а богослов с најмањим успехом. Узрок пак да се самоуци учитељи крећу слободније од закованих и укочених богослова лежи, мислим, у томе, што први мора само да учи а други и да одучава којекакве нешодесности. Каки је ко био, показује га оцена у приложеном извештају. Једино се још нису отресе механизма *историја* и *хришћанска наука* из које се ипак полаже труд да изведе морална поука. *Гимнастика*, *земљопис* турске царевине и *метарске мере* нису се свуд предавале за то што није било дотичне карте ни модела. *Певање* се по селима као предаје, а тек по који учи-

тељ и у вароши, али тако да је права пародија и то што и сами учитељи не знају певање. Да се *природне науке* предају опширније смета нагомиланост предмета у дотичном разреду. У опште се предмети крећу у обиму прописаног плана наставног, осим *српског језика* и *рачуна* који га премашују у три разреда, а у IV се прости разломци и не предају. У српском језику замерио сам што се не употребљавају називи по најновијој граматици за гимназије а у рачуну то и још што се не прави разлика између задатака усменог и писменог рачунања. Велики је напредак постигнут свуда у опште, али опет већи по селима у чистоћи и правилности говора. *Писање* је и сувише ружно код учитеља из учитељске школе, па и код њихових ђака, али најправилније; на против код слабијих учитеља и ђака, лепше а код старих најлепше али погрешно. Погрешке као: *бијо*, *Школа*, *не шисмен* ит.д. довољан су доказ да ти учитељи и оно што напишу правилно напишу га пре случајно и из навике, него ли свесно и са знањем. У осталом, за писање треба набавити прегледалице да ђаци не преписују читанке без калиграфских црта и да се не морају угледати једино на учитељев рукопис. *Ручни рад* у девојачким школама, као новост овде, јако напредује, али више и луксузном но у потребном правцу.

Дисциплина и *васпитање* боље је по селима но у варошима из јаснога узрока, што сеоско дете, кротко и послушно по себи, није истина васпитано мајком али је природно, док је варошко безобразно, изопачено. Али док породица и речју и делом и сваким поступком и кораком ваздан одмаже школи и паралише учитељу рад у томе, све дотле не сме се кривити ни један наставник за то. *Послугу* по варошким школама врше свакојаки а по селима скромни људи из села којима се плаћа само 12—20 динара месечно, те не могући се лебом изранити, често се мењају а школе остају без послуге. О *чистоћи* се не може изрећи суд, каква је била преко године по овој коју изасланик затекне, кад се зна и дан и сат његова доласка.

Посећивање школе више је него неуредно. Педесет (50 дана) изостанака то је нешто најобичније у прозивницима ђачким, па учитељ обраћа пажњу изасланикову на оне који су 100 дана изостали. Из тог узрока понављају читави разреди (у Сопоту и Темској само по 3 ђака има нових) и стају на пут приновљавању друге деце које готово у свакој школској општини има толико да се могу образовати и споредни разреди. У школама бартабериловачкој, стрелачкој и студенској уче се и девојчице (6). Никуд нисам наишао на случај да је који ђак ма ког разреда исписан, удаљен од испита или неуписан учитељевом кривцом, осим ако узмемо да је право да један учитељ држи три разреда са сто и више ђака привођених и оних

који повторавају и који су махом свуда слабији ђаци од приновљених.

Учитељи у погледу изостанака ђачких вршили су своју дужност, кад им ђаци не долазе, они обично пишу кмету или средској власти која строго наложи кмету да доведе ђаке у школу. Пошто се ово понови неколико пута, кмет на послетку зађе да тражи родитеље који обично сакрију децу на зачуђено кажу да они мисле да су им деца у школи. Док се овај поступак изврши, протече читав месец и напослетку кмет или родитељ плати динар-два казне а обојица би волела да свако 15 дана плате ову казну него да се отргну и један сат од својих пољских радова. Среске се пак власти ту же да је закона казна за горњи случај здраво неосетна, па за то родитељи на неколико дана после казне и опет зауставе децу од школе. Сви учитељи без разлике жалили су ми се и на општине што не набављају школи и преко половине родитеља што не набављају деци потребних средстава. Огревом су све биле добро слабдеване. Оваке жалбе учитељи изуште опрезно, јер се боје замаха са свађа са општином.

Сва се архива и администрација састоји из уписнице и прозивнице. До душе, двоје троје учитеља поднело ми и дневнике рада; а казнене протоколе и спискове намештаја и књига и учила уједно сви осем у Пироту, али се очевидно види да је све то спремно на брзу руку за ревизора. Из тих спискова не види се ни кад је шта добивено, ни од кога, ни шта ни колико је од претходника примљено. Кажу, да то не врше што немају формулара штампаних једно, а друго што је дангубно па чак и излишно односно дневника рада и казног протокола. —

Оволико сам нашао за нужно да известим господина министра о стању у овом округу, знајући, да је темељно преустројство основних школа и њене литературе на прагу.

Дубоко захваљујући господину Министру на поверењу, јесам

10. Јула 1882. год.
у Пироту.

НАЈПОНИЗНИЈИ

Д. АЛЕКСИЈЕВИЋ.“

ЧЕШКО СВЕУЧИЛИШТЕ

I

Велика школа у Прагу, (названа *alma et antiquissima mater*), славан споменик владавине великог краља Карла IV и споменик некадашње величине краљевине чешке, ове је године тако битно промењена, да сам тај факат, због преважних последица које се логично одатле развити морају, заслужује дубљег проматрања. Отац отачаства, („*pater patriae*“) — тако је назват чешки краљ Карло IV — у исто доба и немачки цар — умео је ценити велики значај знања и наука, јер је и сам био васпитан на париском универзитету и зажелио да у својој краљевини оснује такве велике школе, као што тада постојаху само у Болони, Паризу и Оксфорду. За то се обрати тадањем папи Клименту VI-том и добије од њега потребну велику „буду“ 26. Јануара 1347. Многима ће од наших читалаца изгледати доста чудновато: што се краљ и цар обраћа у таком послу прво папи и моли га за дозволу. Али тако се онда мислило у целој Европи, нити се без таковог нарочитог саизводења папиног могло и замислити, да велика

школа може правно бити установљена. Поред тога није било никакве гаранције, да би ма која друга велика школа или духовна власт признала академичке чланове добивене на такој великој школи, и тако магистри и доктори те вел. школе не би били нигде за такве признати.

Папа у својој були наводи као побуде што је дао своје одобрење и решење ово: „да у славној краљевини чешкој, и на далеко и на широко, нема никакве вел. школе; да је у Прагу седиште архијереја, и да је тако сретног положаја, јер је у средини краљевине; да је то место по здравље пробитачно и да ту и онако са свију страна много света долази. Златни Праг добија са свију крајева света, водом и сувим, мноштво добре и јевтине хране. Осим тога чешка је земља добро обделана и богата — свакојаким производима. И тако Праг, по свом природном положају, добра је тачка и згодно место за подизање вел. школе“. Даље се још вели: „да се чешка земља одликује чистотом хришћанске вере; њени су становници увек били добри и побожни хришћани; за то је он — папа

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

одавна желео : да делом засведочи своју наклоност и своју љубав према народу и краљу, па за то се у краљевини, која је по божијој милости пуна ваљаних и побожних људи, и у свему родна и обилата, установљава и подиже извор наука и знања, који да Бог да да буде тако неисцрпљив, као што су чувени рудници чешки неисцрпљиви златом и сребром; нека и ова установа непрекидно даје људе здрава разума, украшене свима особинама ваљаних карактера; нека се разнолике гране наука непрекидно развијају; нека се јављају научњаци у свима тим струкама на славу и понос чешке краљевине!“

Из наведених побуда и узевши у обзир пријатност и лепоту тога места, не само за напредак становника те славне краљевине, но и с погледом на целу околину, пошто се са целог севера, далеко с истока и запада стичу у Златном Прагу многи бројни народи, одобрава папа, да се у Златном Прагу оснује универзитет наука са свима факултетима. Уједно наређује, да учитељи и ученици тих вел. школа учествују у свима правима и повластицама, како би сваки ученик, чим у дотичном факултету прописане строге испите положи, добио право учења (*licentiam docendi*) и академички чин магистра, а овај чин има се свуда, у свима земљама, гдегод хришћани станују, поштовати од стране свију других универзитета, којима би се нови магистар обратио. На послетку наименова папа прашког архијереја и митрополита за канцелара универзитета и за свога „рођеног легата“ (*legatus natus*). Осим буле папине, требало је да се добије и писмо цара немачкога, као и саизвољење чешке народне скупштине. По томе је Карло, као немачки цар, 7. Марта 1348. године издао „Златну буду“, којом се оснива велика школа у Златном Прагу. Та повеља почиње овако : „Међу жељама срца мога налази се и та : да моја лепа и мила краљевина, која се поноси плодношћу, изобиљем природних производа и мноштвом мудрих и племенитих људи, добије и извор наука и знања, како верни моји поданици не би били принуђени да путују у туђе земље и да ван свог милог отачаства траже извор наука; но да им спремам богато постављену трпезу, накићену најлепшим плодовима

знања, како би се сваки на свом нахођењу и својој склоности могао користити том лепом воћком, која непрестано доноси рода на свом живом дрвету наука, знања и уметности; како би наука и знање благотворно подејствовали на сваког појединог, те га уздигле и облагородиле; и на послетку да амо долазе из близа и далека и други народи и тиме посредно и непосредно допринесе развитку благостања и самих наука.“

Прво је старање било, да се универзитет материјално осигура. Архијереј прашки узео је на се да се за 3 професора богословског факултета сам постара. И тако је одмах из Болоње позвао нарочити један професор каноничког права, други за пастирско богословље; а трећи за догматику.

Карло IV позвао је магистра М. Валтазара за медицину и установио је толико места за „слободне науке“ колико их је онда било : (*Rhetorica, Poesia, Philosophia, Matematica, Astronomia, Musica*). „*Liberales artes, artista*“ имале су онда други обим и значај, но данас. У „слободне вештине“ рачунала се онда и медицина. Тако су у Болоњи медицинари и философи сачињавали за себе један, правници други а богослови трећи универзитет. Први се звао „универзитас артистарум“, а сва три су састављали „универзитас литерарум“. Ради веће сигурности магистра и ученика, кад би ма откуд ради учења долазили на велике школе у Златни Праг, Карло је, као немачки цар, издао особити закон, којим је хтео да осигура таке путнике од сваке могуће напасти, било од стране тадашњих „ритера“, који су из својих градова што су имали по брдима, свакога путника глобили, арали и често убијали или апсили и мучили, или од стране слободних вароши, где су опет општине и кметови од свакога путника тражили неку такву за слободан пролазак. У том закону одредио је цар да ће се казнити тешким казнама (губитком живота), ако би тако што учинио ритер, а великом новчаном казном, ако би то био кмет или општина. С тога су и трговци узимали радо така писма као слободан пасош, који им је осигуравао царску заштиту.

Значајно је, како нема никаквих ближих наређења о устројству универзитета, унутарњем реду и поретку; о односу између ученика и професора и т. д. Све је

то остављено било самом универзитету, те да се он сам собом развије и себи пропише установе, које би према околностима најбоље одговарале.

И само име „велике школе“ значајно је. Чеси су је звали општина вел. школе (Comunitas studii pragensis), место званичног латинског назива: „Универзитас“. Једино је наређена била званична подела на 4 факултета, и то по рангу: 1. богословски, 2. правнички, 3. лекарски и 4. философски. Карло је желео, да се вел. школе у свему владају по одредбама париских и болоњских великих школа, т. ј. да ученици слободно бирају себи магистре, код кога хоће који предмет да слушају, и да им је слободно да бирају предмете које ће да уче. Осим овог правила, заједничког за једну и другу вел. школу, оне су се у свему осталом јако разликовале. Због тога се у Златном Прагу одмах појавио раздор међу магистрима правног факултета, који су дошли из Париза и оних из Болоње. Ови последњи нису хтели да буду заједно са осталим трима факултетима у једном универзитету, јер у Болоњи су правници имали засебни универзитет. Философи и лекари нису смели за дуго да створе за себе универзитет, а доцније, у почетку XIV века, дозволили су им да склопе универзитет артистарум (вештина).

Друга значајна разлика у самом устројству била је ова: На париском универзитету били су само магистри чланови универзитета, а ученици су били дужни у свему се њима покоравати. У Болоњи су само ученици били чланови, а магистре су тамо сматрали као своје чиновнике. За то је тамо ректор био увек један од ученика!

Тек године 1360. написана су прва правила. „Liber statutorum universitatis“ била је књига на пергаменту написана, с кључем и у јаким дрвеним корицама, које беху црвеном кадифом превучене и сребром оковане. У тој књизи има 24 одсека и регистар. Сва је једном руком писана, а само додаци показују други рукопис. Први је додатак од 1385. године; дакле, књига је пре те године писана.

Уређење универзитета прашког

Универзитет је подељен на 4 народности (па-

tionēs): чешку, баварску, пољску и саксонску. Под народност чешку потпадали су ученици из: Чешке, Моравске, Житаве — данас Zittau — Угарске и Ердеља. У народност баварску бројани су становници Баварске, Франка, Швабске, земље Аустрије — Штајерске, Крајине, Тиролске: у опште цела садања Немачка и Швајцарск. У Пољацима бројили су се ученици из краљевине Пољске, Литве, Пруске, Шлезеје, Лужице, Дуринског и горње Саксонске. Саксонској народности припадали су становници данашње Саксонске и великог комада земље, који сада припада пруској држави.

Из овога видимо: да су Чеси имали само један глас, а Немци готово 3, јер у народност чешку урачунати су толики страни елементи, да је често и тамо испадао Немац, кад су се сви нечешки чланови сложили противу Чеха. Овакав састав од 4 гласа дао је одмах повода великим заплетима, а ту је била и клица пропасти целог универзитета.

Ова 4 народа бирали су ректора овако: Сваки је за се изабрао по једног повереника. Пошто су сви старом ректору положили заклетву, да ће бити непристрасни, бирали су из сваког универзитета 7 чланова. Ових 7 бирали су нових 5. И тако, свега 16 лица, бирало је сад новог ректора. Новонабрани је био дужан примити се тога достојанства. За ректора је могао бити изабран сваки члан универзитета, био он студент или магистар. Само се тражило: да буде духовник, али да не сме бити калуђер, нити да је жењен, да је рођен у законном браку, да је доброг моралног владања, и да има најмање 25 год. Одма после избора питани су сви чланови универзитета: да ли има ко што против избора, да ли је коме познато што, што би спречавало избор н. пр. да је изабрат млађи од 25 год., да је калуђер, и т. д. Све то морало се старом ректору саопштити, и писмено предати, у ком случају било је до 14 дана дотичној страни дато времена да докаже поднесе. Ако то није била у стању одма или за одређено време учинити, губила је право чланства и сви, који су се потписали на такав протест, били су с универзитета искључени. Чим је изабран нови ректор, један од бирача који је овлашћен за то, обнародовао је скупљеним члановима целог универзитета нов избор.

представио новоизабраног ректора, који се одма морао изјаснити, да ли се прима тог чина или не. Сваки је члан универзитета био дужан примити се ректорства. Ту не беше никаког изговора, осим ако је већ једном био ректор, у ком случају смео је не примити се избора. Ко се није хтео примити те дужности; ко је наводио неке разлоге, а ови нису од оних 15 бирача признати као стварни; ко се није хтео тога дана одлучити, губио је сва права универзитетска све донде, докле не би доста знатну суму као казну у касу универзитетску положио. У течају 8 дана морао је нови ректор сазвати главни скуп целог универзитета, ту се представити, пред свима примити кључеве касе, рачуне, имање универзитета. Том приликом стари ректор предавао је печат, златну књигу, буле и све што је припадало универзитету. Новац се у присуству свију чланова бројао и стари ректор је морао још 1 месец дана остати и бавити се у Прагу, док се рачуни нису тачно прегледали.

Најважнија дужност и власт ректорова била је судска. Штатути су прописивали ректору: да најмање два пут недељно суди. Суђење је било усмено, поступак кратак, пресуда се одмах изрицала и извршивала. Ако би оптужени чинио приредбе, да је ректор у његовој ствари заинтересован, могао је то учинити, а ректор је дужан био онда суђење предати за тај случај другом лицу, вицеректору, или ма ком члану универзитета. Ако би ректор сам кога члана тужио, морао је сазвати магистре сва 4 факултета и они би онда одредили једног или више чланова суда за расправу тог случаја. Ректор је био врховни надзорник самог универзитета; он је дужан био озбиљно се старати: да се сваки члан у свему по штатутима влада. Он је био врховни и одговорни администратор целокупног имања. Њему је припадала криминална полиција и суђење у свима грађанским споровима чланова универзитета, који се нису могли узимати на одговор, ни од каквог другог суда, па ни од самог краљевог суда. За то је и сваки члан универзитета био дужан на позив ректора јавити му се. Ко то не би учинио, био је најпре постепено новчано кажњиван, и ако је непокоран остао, коначно искључен. Пре него што се приступило овом

крајњем средству, ректор је дужан био три дана пре сазива велике школе преко својих бирова по свима колегијама, опоменути и последњи пут позвати оптуженога: да се покаје и покори. Ако то није учинио, онда је сазиват цео универзитет и он је таког члана свог проглашавао као „труо уд, који се мора одсећи и с ким се не сме ни један члан универзитета дружити.“

Ректор је дужан био новчане казне наплатити, нити је смео коме опростити, осим у случају: крајњег сиромаштва криве стране. Сваки члан — студент или магистар — био је дужан сваку кривину ректору доставити одмах, чим за њу сазна. Ако то не учини падала је казна на њега као и на кривца.

Да би штатути сваком члану универзитета били добро познати, ректор их је давао о празничном дану каквом често прочитавати, а исто тако морао се и сваки нови члан на универзитету најпре са штатутима упознати, морао их је потписати и под заветом ректору се обвезати: да ће се по истима владати, у свему се ректору покоравати и да ће, ма у какав положај дошао касније увек имати у виду благостање и напредак универзитета и у свему га помагати.

Приход ректоров састојао се:

1. из такса при упису сваког члана;
2. из $\frac{1}{3}$ суме у име каштига наплаћених; и
3. из таксе од свију докумената које је он потписивао.

Ради управе с добрима и приходима универзитетским додата су били ректору 2 лица, која су се звала „квестори“, бирани оног дана кад и ректор. Сваки је од њих морао бити из другог факултета.

Осим квестора, биран је и вицеректор, који је морао имати сва својства као и ректор.

Ректор је вршио своју дужност по штатутима, а где није све предвиђено било, онде по обичају. У осталом права власт и последња реч била је у самог универзитета, т. ј. главног збора (*generalis congregatio Universitatis*), дакле у свију магистара и ученика који су били у Прагу једноправни и у томе се највише разликовала од Париза, где су сами магистри имали сва права, и од Болоње, где

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBR.CZ

су их само ученици притежавали. Отуд и онај различни назив. У Прагу се називао: „Универзитас магистрором ет штуденциум“, или се писало: Nos magistri Doctores et Scholares, а у Паризу је наслов био: Универзитас магистрорум; у Болоњи пак: Универз. школариум. Да се не би сваки час тако велики скуп — као што је цела вел. школа — сазивао, установљен је савет ректоров („Consilium Universitatis“). Саветника је бирао 8, од сваког народа по два. У првобитним штатутима не беше изреком казано: да ли ових 8 саветника морају бити магистри или да ли се могу и ученици бирати; али при великом поштовању магистара богословије и слободних уметности, беху само магистри бирани, а 1391. г. налазимо већ позитивну наредбу: да се само магистри могу бирати. Тиме је прашка в. школа битно промењена и постављена на исти ступањ организације као париска.

Установљење факултета

Средњи је век волео строгу поделу друштва. Тако се и велика школа одмах у почетку поделила у духу времена на 4 еснафа. Као што је сваки еснаф био строгим наредбама заштићен, те је уживао монопол, тако је и сваки факултет имао своја искључива права. Као што нико није могао постати мајстором, док се не би редовно уписао у еснаф, и да проведе најпре неко време као шегрт, за тим да буде за калфу проглашен, и на послетку кад мајсторски испит пред еснафом положи да постане и сам мајстор, тако је и сваки факултет примао са свим аутономно за себе своје чланове, прописивао себи ред и поредак, трајање учења и производио ученике за више степене учених чиновна. Још у „златној були“ напомиње се подела на 4 факултета: богословски, правнички, лекарски и философски. Сваки факултет бирао је себи свог старешину, и тај се звао: *декан*, по примеру париског универзитета. 1360. године дао је канцелар Армет, архиепископ прашки, саставити штатуте појединих факултета и записати у горепоменуту књигу. Од свију штатута сачуван је само штатут богословског факултета, а први је додаток од године 1366.

Односи према универзитету и ректору одмах су у почетку регулисани на основи потпуне аутономије сваког појединог факултета. Сваки је фа-

култет био дужан да пази, да нико не може држати предавања ко није постао чланом универзитета, и то на прописани начин испитом и промоциом, и ко није признавао потпуно јурисдикцију ректорову. Као што је ректор пазео на декане, тако је на његов рад имао пазити канцелар. Овде је већ била обилата клица сукоба, јер међе не бејаху довољно и јасно повучене.

За избор, трајање, и т. д. вредела су иста правила као и за ректора. Декан је управљао самостално имањем факултета, сазивао је збор магистара, одржавао ред и поредак у предавању. Ради лакшег вршења послова, додата су му два члана под именом *collectores* или *receptores pensionae*, и два контролора за рачуне. Ради бољег прегледа на самим предавањима додата су му 4 магистара — од сваког народа по један — звани *dispentatores* који су давали дозволу за предавање, прегледали, одобравали програме и потписивали сва документа заједно са деканом. Ови су сваке године на ново бирани. Касније је још додат, као стално лице, *Senior*, најстарији магистар, и ту се при избору гледало на године: ко је раније постао магистром, тај је био и старији од других.

У почетку је декан морао за сваки важнији посао сазивати збор, цео факултет, али касније је штатутима наређено: да само они магистри, који предавања држе, састављају збор факултета и они су се звали „*Magistri actu regentes*“, а не и остали, који су се звали „*Magistri de consilio*“. Но и ови су у почетку имали право учествовати и долазити на збор. Касније су то право изгубили и у штатутима је прописано да само они магистри који држе предавања (*actu regentes*) састављају збор факултета, који се држао обично сваке суботе по подне.

Најважнији акт факултетског збора било је држање испита, ригороза, и давање академичких чиновна и достојанстава. У почетку бејаху само два чина, нижи, који се звао чин бакалауреа, и виши чин доктора или магистара. Касније је додат још један: чин лиценцијата, који је у средини између два поменути. У почетку не беше разлике између чина доктора и магистара, само што су се богослови звали *Magistri s. sanctae Theologiae*, философи: *Magistri in artibus* а правници и медецинари *Doctores juris* или доктори медицине.

Главни је услов био испит. Испити су се предузимали 4 пута у години, увек у почетку дотичних постова. Сваке године збор факултета бирао је 4 испитача, по једног из сваке народности. Декан је као пети председавао. За испитача могао је бити изабран сваки магистар који је предавао најмање 2 године и ко је преко године бар једанпут учествовао у јавној диспутацији.

Такса за факултетску касу — Bursa — морала се напред положити.

По свршеном испиту, одмах тог истог дана, био је декан дужан сасипити резултат испитаном ученику. Ако је испит задовољио факултет, добио је кандидат право да тражи промоцију, т. ј. да се фактички призна као такав. Тај се акт увек обављао свечаним начином на скупу целог факултета. Најпре је позват био кандидат, да пред збором још једном покаже сва предавања која је и код кога магистра слушао, да ли је и кад држао јавну диспутацију; за тим је морао изаћи, а декан је позвао цео збор, да сваки каже сметње, ако би за какве знао, због којих се кандидату не би могао дати академички чин. Кад није било никаквих примедба, кандидата је звао магистар, кога је он раније себи изабрао, у збор, и овај га је сад представио збору, уверавајући на своју част, да је кандидат слушао та и та предавања, да их је изучио и да заслужује да се подигне у чин бакалара. После овога, по налогу декана, морао је кандидат положити заклетву за тај чин прописану. Но и сада је морао још једном сести међу ученике, у обичној мантији ученичкој, а његов магистар предложио му је „софизму“, т. ј. философску тему, која се могла у двојаком смислу решити. На ову софизму имао је кандидат да одговори и исту да разложи; но магистар није му више одговарао. За тим га је факултетски слуга (педел) позвао да скине ученичку мантију и да обуче бакаларску, метуо му капу бакалара на главу и увео га међу бакаларе. Ту је друго питање предложио магистар (determination) и затим је положио заклетву на ове 3 тачке:

1. да ће кроз 2 године сам држати предавања на том факултету;
2. да се неће акад. чина ни на ком другом универзитету примити, осим у Прагу;

3 да ће, ма у ком се положају налазио, увек имати на уму напредак прашког универзитета и свог факултета и даће према томе и радити.

За тим га је магистар посадио на своје место и дао му чин бакалара.

За магистра постојао је други испит и други ред предавања. Испити за магистериум држали су се само једаред у години, и то месеца Фебруара. Пре испита морао је кандидат доказати: 1. да је рођен у законом браку; (иначе морао је имати нарочиту напину дозволу, која је изреком гласила, да се сме повисити за магистра); 2. морао је положити таксе на 15 дана пре испита и поднети квите квестору; 3. морао је држати диспутације и то на задовољство магистра. — Главно право које се ту добијало, било је: дозвола за предавање (Licentia docendi), а то је право припадало канцелару универзитета, који га је вршио преко свога заступника. За то је факултет артиста и богослова за сваки испит шаљао 4 магистра и декана канцелару да одреди испитни одбор, 4 испитача, који су морали бити из реда предавача (Actu regentes), и то из сваке народности по један, а 5-ти је био канцелар сам или његов заступник, обично декан.

Имена кандидата који су се за испит магистра пријавили објављивана су целом факултету, те да сваки каже, има ли какве сметње. Ко је с добрим успехом испит положио, добијао је диплому од канцелара да има дозволу (лиценцију) предавања и звао се Licenciatus. Разлике између лиценцијата и магистра била је ова: лиценцијат је добио просто право предавања, али није постајао чланом факултета, дакле није имао гласа при решавању и у управи факултетских послова. Тај чин добијао је сличним начином тек као бакалар, и та промоција звала се: Inceptio in artibus. Академички чин магистра, добивен на универзитету прашком, био је признат од свију вел. школа у целом хришћанском свету; нити је таком магистру требало ма где год још какав испит полагати. Напротив, ако је магистар, који је свој чин на другом универзитету добио, дошао у Праг и желео ту предавати, морао се поврнути неком тачно одређеном поступку, пре него што је примљен за члана ког факултета.

Ако је био бакалар, морао се подвргнути диспутацији, за тим га је један магистар (*actu regens*) на збору морао представити факултету. Исти је магистар морао дати своју часну реч: да он кандидата држи за способног, спремног за предавање, да му је познато, како је кандидат добио чин путем испита, и тек кад је већина прчстала, могао је бити примљен у факултет, пошто је најпре положио све таксе, које беху за демородце прописане. Ако је био магистар, морао је декана замолити, да сазове збор факултета, и ту пред збором морао је доказати (дипломом) да је за цело магистар, и да је држао предавања и где и кад. На то је збор одредно празничан дан за јавну диспутацију. Предмет расправе није се казивао. Прописано је било, да на неко питање одговара, а четири магистра су чинила примедбе. За тим је два пут, у размачици по 10 дана, бранио две теме које је преко педеда напред обнародовао, и напослетку после 10 дана, морао је држати кратко предавање и одговарати на два спорна питања, предложена од стране магистра. Ако је све ишло по вољи факултета, примљен је као магистар, (разуме се да је предходно све таксе — као домородац — морао положити). Односно ранга било је установљено, да такав магистар, са стране примљен, буде по рангу најмлађи међу свима који су те године подигнути у чин магистра.

Бурзе — колегије —

У почетку не беше нарочитог здања за предавања. Готово сви у Праг позвани магистри били су свештеници, и као такви добили су добре парохије при в. црквама или су становали у манастирима. Сваки магистар се морао сам старати где ће предавати. Од архијереја позвати магистри богословије предавали су у саборној цркви, у палати архијереја или по манастирима. Позвати магистар медицине добио је парохију у Туну и тамо је држао своја предавања, а за службу парохијалну држао је нарочитог пароха и два капелана. Остали магистри имали су сваки за себе приватну кућу и ту су држали предавања.

Сваки је магистар седео заједно са својим ученицима и тако сажитељство је названо *бурза* а ученици *бурзари* (касније „буршеви“). Почем су го-

тово сви магистри били или мирски или монашки свештеници, то су многи купили ученике по својим манастирима. Еле за кратко би примљено у штатуте: да сваки ученик мора прип дати којој бурзи, и ни једна бурза не сме примити ученика који не би био редовно уписан у који факултет. Побожни грађани, великаши, високо свештенство и сам краљ Карло похитали су основати такве бурсе или колегије. Тако је Карло основао „*Collegium sagolinum*“ и „*Collegium свију светаца*“ у граду прашком, сваки са 12 магистара, а сваки магистар да држи најмање по 20 ученика у својој бурзи бесплатно, јер је Карло одредио приход многих села за то издржавање. Највећи колегијум — који и данас постоји — основали су калуђери св. Доминика, под именом „*Collegium Clementinum*“ и та колегија имала је две велике цркве и две бурзе, једну за ученике реда монашког св. Доминика, а другу за лајике. По нарочитом уговору са ректором учињеним та је колегија саставни део универзитета. По томе колегије представљале су неки рад манастира, где су магистри заједно са ученицима становали и заједнички се храпили, и где су чист приход магистри делили међу собом. Разуме се да се и мирјани, који су ступили у такав колегијум, нису смели женити за све време свог становања; но сваки је члан бурзе имао право, кадгод је нашао за добро, да изиђе из те задруге. Сваки колегијум је имао једног „пробошта“ као главу, кога су сви колегијати бирали. Сваки је колегијум био аутоном за се, само што је признавао и потчињен био јурисдикцији ректора.

Осим колегије свију светаца у граду прашком, била је колегија св. Климента најважнија, јер су сви монаси доминиканског реда морали у Златном Прагу учити богословске науке. Касније је колегијум реда цистерцијана основано све по образцу доминикана. 1379. године завештањем основан је колегијум сиромашних ученика (*Collegium pauperum*). Године 1380. син краља Карла *Вацлав*, основао је нов колегијум, купио је дом Јана Роглева и пренео је име Карлове колегије на тај дом, *где се и сад универзитет находи.*

За време владе Карла IV-тог и у почетку краљевања сина његова Вацлава, владао је мир и до-

ста добар поредак. За то је период од 1372. до 1390. године време цветања прашког универзитета. По списковима, у колико су се сачували, било је више од 11 000 *штудената годишње у Прагу*. Су-временни историчар, каноник Венеш од Вајемиле вели: „да таке школе не беше на далеко и на широко, јер су ученици долазили из свију покрајина немачких, као и из Енглеске, Француске, Ломбардије, Угарске, Пољске, и то синови кнежева и великаша, прелати и калуђери из разних крајева света. За то је Златни Праг далеко и широко на гласу, ма да је живљење у њему постало скупле услед прекомерног мноштва ученика.“

Тај се број смањио, кад је 1363. године основан пољски универзитет у Кракови, 1365. у Бечу, 1386 у Хајделбергу и 1392. у Ерфурту. Да се према броју ученика умножио и број магистара, природна је последица. Тако знамо за време од 1380. до 1389. године по именце 73 магистара, који су држали предавања, и то само магистри артисти. Од године 1390. до 1399. прирасло је 68; од 1400.—1410., 57. За цело време од 1366. до 1410. било је свега 234. Од године 1367. до 1408. била су 844 произведена у чин магистара, а 3823 у чин бакалара. Од тог броја пада на ону десетину година — од 1380. до 1390.—332 магистара и 1579 бакалара.

Овај је факултет био највећи, јер уписна књига правничка показује, да за цело време од 1372. до 1418. године није било толико ученика колико бакалара на факултету артиском т. ј. 3897. Свега у прав. факултету било је уписано за цело то време 235 магистара, а на оно најславније време пада 11 магистара и 117 бакалара. За лекарски факултет немамо података, само се неки веома славни магистри спомињу. Тако се спомиње доктор Валтер, који је основао тај факултет, доктор Албик, лекар краља Вацлава и касније прашки архијереј. За њега се пише, да је био и лиценцијат права и магистар философије. Од њега имамо и неке рукописе сачуване, које лекарско друштво намерава штампати.

Време народног покрета

Главна мана целог уређења прашког универзитета — а тако су уређене биле и све остале тадање велике школе, — лежала је у непрактично-

сти самог учења. Од свега тога што се ту учило, била је мала корист за опште образовање, а никако за практичан живот. Све што се ту предавало, служило је више или мање само за црквене цели. За то је цело учење било једнострано.

Богословски факултет, као први и најважнији припадао је — разуме се само собом — потпуно цркви.

Правнички факултет обрађивао је веома једнострано највише канонично право, а и римско, које је већ по свом духу било супротно народном праву. Тако су се судије тек практиком морале учити да суде. Лако је појмљиво, да је и тај факултет највише радио у интересу цркве — разуме се римске.

Артиски или философски факултет бавио се философијом, логиком, метафизиком и астрономијом, али све у границама, докле је црква дозвољавала. Штогод се ту предавало, није вредило ништа за практичан живот.

Лекарски факултет мало је доприносио стварне добити народу, јер и ту су се већином духовна лица учила.

Сва су та предавања могла лако да крију пред светом своју празноћу, бесплодност и ништавило, јер су држана и читана језиком народу и великашима неразумљивим (латинским). За то, у колико није биле праве језгре, тим је више кћена спољашња љуска. Тако зване научне расправе, диспутације, држане у великој сали у присуству свију декана и ректора, с блеском и сјајем, на онда високи положај магистара, који су били махом архимандрити, каноници, игумани, и т. д., све то даваше свету појам о великој важности и уливаше поштовање према члановима вел. школе, којима ни обични ни краљевски судови нису могли нити смели судити, јер је ректор са својим саветом био једини законити судија. Све то страхопоштовање могло је дотле постојати, док се није народ пробудио, док није сазнао, да под овом сјајном копреном нема онога за што су управо те установе заведене и толиким правима и повластицама обдарене. Чим је народ проникао ту љуску и сазнао, да ту од праве науке ни трага нема, да све то учење не доприноси ништа за унапређење његово, да није у стању подмирити потребе, онда је морало народно осећање

за кратко време окренути се против таке установе тим пре што се увидело: да се ту управо гаји непријатељски елеменат народу чешком. Из политичких узрока, последњи краљеви од лозе Премислида, беху позвали немачке насељенике у великом броју те им дали на уштрб домородаца велике повластице и привилегије. Тако је за кратко време у варошима превладао немачки обичај, немачко грађ. право, које је са свим стајало у опречи са словенско-чешким правом. Сукобу је био свуда отворен широк пут. Немци су почели заузимати највећа звања у краљевини чешкој, а на универзитету су већ имали 3 гласа, а Чеси један! — Лако је разумети, да су они само својим људма сва боља места попуњавали, а домаћи морали су се задовољити с најмањим и најлошијим. Између 35 декана од 1368. — 1384. било је у факултету философском свега 5 од народа чешког, и опет међу њима 3 Немца, а само 2 права Чеха. — Места свију колегијата, — старешина у колегијама и бурзама — била су у рукама немачких магистара. Чеси су добили најлошије парохције и надзор над нижим школама.

Овако стање ствари коначно је 1384. године дошло пред суд прашког архијереа, као папиног легата, јер се чешки народ тужио на неправду, која се ту чини, доказујући: да је он у својој сопственој кући пасторче, и како дошљаци уживају сва преимућства на уштрб самога народа. Тадашњи архијереј, и сам Чех, издао је решење: да се сва упражњена места имају домородцима поунити, а само где их не би било, да имају чланови осталих трију народа редом долазити на звања.

Против тог решења ректор се одма обрати самом папи; а међу тим забрани свима чешким магистрима предавања. Но ови дођоше у пратњи оружаних пандура архијерејевих и заузеше неке колегије, у којима су и даље држали предавања. Ова распра дође и пред самог краља Вацлава, који је и сам одавна омрзао на ректора, као поборника папе, и он се реши, да једном учини крај тој неправди. За то позове ректора, као и заступнике сва три народа заједно са деканима и Јана Хуса, као заступника чешких магистара, к себи у Кутну Гору и на дан 18. Јануара даде прочитати своју

коначну одлуку: „Ма да је сваки човек дужан сваког другог љубити, ипак се мора претпоставити да се таква љубав оснива на искреном вољењу, природном темељу, који према туђину постојати не може, нити је право нити је могуће да постоји. За то се туђину не може дати првенство испред збога народа, јер право вољење и љубав почиње најпре од самог себе и шири се на сродну браћу по народности и вери. Пошто се немачки народ у толиким приликама показао, да ни мало није пријатељски расположен према народу чешком, који га је тако гостопримски дочекао, почем је себи 3 гласа присвојио, сва права на најбоља места само за се задржао, а прави наследник те земље, чешки народ, само један глас ужива: то ја краљ и поглавар чешки нећу оваку неправду даље да трпим и наређујем универзитету и ректору: да од сад народ чешки има 3 гласа, а сви остали народи један, и тако да буде при свима изборима, судовима, испитима, при свима благодејањима, бенефицијама, фундацијама, по оном истом праву, као што француски народ у париском универзитету има за све стране по један глас, и као што то и у Болоњи постоји. Моја је тврда воља, да чешки народ ово преимућство ужива на сва времена, а да га остали народи у томе оставе на миру.“

Против тог краљевског решења поднели су пољски, баварски и саксонски народ заједно са ректорима и деканима краљу свој протест, и наводили су: основно наређење, поделу на 4 нације, и ако би се чешки народ нашао у чему спречен, то нека за себе подигне свој одвојени универзитет, па да има свој савет, ректора, факултете, декане и т. д.

Признати се мора: да је за цело овако наређење било учињено од самог краља Карла, као основача и да су се под таким претпоставком мамили из далека студенти у Зл. Праг; но и то стоји: да се чим даље тим више штетност и велика погрешка те наредбе све већма морала осећати, јер је чешки народ тешко сносио то бреме, таку неправду њему нанесену.

Ово краљевско решење, по коме је чешки народ 3 гласа добио, изменило је целу вел. школу из темеља, јер се лако могло предвидети: да странци једном лишени својих привилегија неће у таким

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

гомилама више долазити у Зл. Праг. Тај губитак с те стране био је обилато накнађен тиме што је сада чешка странка узела у своје руке сав утицај велике школе, у руковођењу свију осталих нижих школа, у њеном уређењу, постављању учитеља и ректора завода, као и у наименовању толиких црквених достојанственика, те ће се тако једном к места бољих парохија, протојереја, чланова конзисторија попуњавати домородцима а не странцима — Немцима. — Тиме ће и сама вел. школа постати права имаовина чешког народа. Немци од своје стране много су се надали и ослањали на своје земљачке трговце, грађане прашке, којима су живим бојама сликали рђаве последице, које ће настати, ако се овако стане за њих неповољно и даље одржи.

Да би још више грађанство, а тиме и самога краља заглашили, решили су се под заклетвом да ће сва 3 народа — саксонски, баварски и пољски — ако се наредба не промени и ако сви њини кораци код краља, прашког архијереја, и код других великаша остану без успеха оставити Зл. Праг и никад више се враћати, осим ако би им се право од 3 гласа повратило.

Три месеца трајало је то стање. За све ово време Немци су уживали сва своја права и нису се хтели ни мало освртати на краљевско решење. Али су и чешки чланови својом опозицијом учинили те се строги испити за бакалауреат у месецу Фебруару нису могли држати. Тако су исто осујетили избор новог ректора о Ђурђеву дне, јер Немци нису хтели признати да треба по краљевском решењу да бирају. Стари ректор, Хениг Валтенхаген, остао је дакле и даље, не хтевши издати печат и остале знаке свога достојанства. Овакав отпор и просто игњорирање краљевског решења принудило је краља Вацлава IV-тог те једном нареди да се његово решење оствари, и тако заповеди: да се на дан 9-тог Маја искупе магистри сва 4 народа, као и декани и ректор, у в. сали универзитетској, „(ad audiendum regis ultimum verbum, да чују краљеву последњу реч.“) Тога јутра још краљеви телохраниоци заузели су в. школу и кметовима прашким било је најстроже заповеђено да заузму и поседну целу око-

лину својим наоружаним људима. У 10 часова дошао је Микулаш од Лобковице, врховни бургграф, као заступник краљев, у пратњи свију кметова, одборника општ. већа и многих наоружаних људи у саду и позвао је старог ректора да му одмах преда в. печат, уписну књигу, кључеве касе и све остале знаке свога достојанства. Затим је дао прочитати горенаведено раније краљевско решење и прогласио је у име краља магистра Зденка, краљевог тајног саветника, за ректора и магистра Симона из Тишнова за декана артиског факултета. Обојица су морала узети одмах знаке свога достојанства и сваки протест прогласио је Никола од Локвице за излишан претећи још тешким казнама оном који се не би одмах краљевској наредби покорио.

Кад су Немци видели да шале више нема, они верни својој заклетви, одмах се почеше селити и у течају од 10 дана оде 5000 штудената, магистара и бакалауреа. Но, као што тадашње хронисте сами признају „сви су дуго жалили за Прагом и не могаху га заборавити.“ Највећи део штудената и професора отишао је у Липиску где су већ 1409. године ландграфи Фридрих и Виљем основали в. школу. 44 магистара прашких школа забележени су као оснивачи лајпцишког универзитета.

После одласка немачких штудената из Прага, велика се школа одмах конституисала, изабрала друго особље, све на основу краљевског решења и приступила у јесен те године првом слободном избору ректора, изабрав Јана Хуса, магистара богословије, чувеног проповедника витлемске капеле, за свог првог ректора. Овај је избор био од неизмерног утицаја, и може се назвати најважнијим историјским делом чешке историје, јер је Хус већ био проучио виклефово учење и решио се бранити га. С тога је дошао у сукоб са архијереом и папиним легатом, а затим и са самим папом, па и са сабором косничким. Његову неправедну осуду сматрала је в. школа у Прагу као увреду нанесену чешком народу и прашким в. школама. Тако се започе време хуситских бојева, где је прашка в. школа непрекидно стојала на челу противника папиним крсташима и напослетку принудила је и сабор васеленски: да прими и призна оправданост Хусовог учења (6. Јула 136 год).

Од тог времена па до год 1620. прашки универзитет је управљао свима нижим школама, гимназијама, као што смо то навели у чланку о гимназијама, док не наступи грозна реакција после

несретне битке на Белој Гори.

Даљу судбину и васкрснуће чешких в. школа донећемо у чланку који иде.

Др. Ј. ВАЛЕНТА.

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ У ФРАНЦУСКОЈ

Средње школе у Француској деле се на лицеје (lycées nationaux) и колегије (colleges communaux или municipaux). Лицеји су државни, а колегије су приватни заводи. Између лицеја и колегија нема никакве разлике у уређењу и настави. Само код неких колегија нема свију разреда, чега код лицеја не може бити. Од 252 колегије француске 65 немају старијих разреда, и равнају се нашим нижим гимназијама, а 45 немају по један или два старија разреда; 142 не разликују се ни чим од лицеја. С тога је нужно познати лицеје француске, па да се познају све средње школе у Француској.

Значајно је, да се у последње време смањило број приватних средњих завода (колегија), које свештеници издржавају, а напротив увећао се број завода, који живе трошком духовништва и других корпорација. Од 1854. до 1876. год. првих је било мање 331, а других је било више 53. Од 309 средњих школа, 1876. год. било је 27 на трошку језуита, 22 на трошку мариста а 40 — других конгрегација. Услед тога је хтео Жил Фери, б. министар просвете, законом новим да сузбије клерикализам у настави, али је сенат одбио предлог његов о томе.

Сви француски средњи заводи носе тип лицеја, у коме је: 1) потпун класични течај, налик на нашу гимназију, с великим обимом философије, — ову ученик свршује с испитима за први научни степен — бакалавра књижевности или наука bachelier ès-lettres и bachelier ès-science); 2) засебни разреди за математику, ради спреме ученика за ступање у више специјалне просветне заводе или ради степена бакалавра физичко-математичких и природних наука; и 3) засебни разреди за специјално реално образовање, које се код нас по реалкама добија (classes d'enseignement secondaire speciale dans les lycées). Готово по свима лицејима има интерната, у којима је каткад 1000 и више ученика.

1) У пуном класичном курсу има 10 разреда: а) три елементарна предуготовна, 8. и 7. разред (division élémentaire); б) три разреда граматике (division de grammaire), — 6., 5. и 4. разред, и в) четири виша разреда (division supérieure или classes d'humanités),

3. и 2. реторички разред и философски разред. Ученици, који сврше ову гимназију, потпуно су спремни за испит ради степена бакалавра књижевности или наука.

2) Засебни математични разреди заведени су како ради спреме за степен бакалавра наука, тако и нарочито ради спреме за ступање у виши који стручан завод, где се тражи знање математике и природних наука. За математичне разреде не тражи се, да ученик сврши свих 10 разреда класичног курса, али бива да и после свршених свих 10 разреда прелазе ученици у математичне разреде. У тим математичним разредима има предуготовни курс за оне, који не сврше свих 10 разр. гимназије класичне. Из тога курса прелази се у разред елементарног курса математике, који се дели на три паралелна одсека и у којима се ученици спремају или за степен бакалавра наука, или за Сен-Сирску војну школу или за шумарску школу. На послетку, после свршеног једног одсека елементарног курса математике, може се прећи у специјални разред математике, који се дели на два одсека, — у једном се ученици спремају за политехничку или вишу нормалну школу, а у другом за централну школу.

3) Засебни разреди за стручно реално образовање сасвим су одвојени од општих класичних-гимназијских разреда. Курс траје 5 година, и према томе има 5 разреда. По негде има и 6 разреда ради спреме за ступање у централну школу вештина и мануфактуре и у више трговачке школе.

Уређење лицеја и предавачи

Главни је управљач лицеја proviseur (директор). Помоћник му је senseur (инспектор), коме по лицејима, где има много ученика, помаже надзорник (surveillant général). Економ се брине за набављање провизије и свега што заводу треба. Економ има помоћника свога (commis d'économat), рачуновођу. Осим тих лица у заводу имаде вероучитеља — католичких, протестанских и јеврејских — и предавача разредних и за предмете, (разредни су у нижим курсовима). Директори се не жале, да не могу савладати посао у заводу; али и нису оптерећени мноштвом, извештаја,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ни представљама, ни објавама, ни рачунима, ни свако-годишњим програмима за предавање наука. У Италији где су гимназије и лицеји много простије уређени, и где је далеко мање ученика, директор нема никаквих помоћника. У Француској по многим лицејима допуњују наставничко и правно особље још и репетитори са учитељским помоћницима.

Што се плате тиче, директори париски и версаљски имају 9000 фр. годишње и додатка 1200 фр. Сви остали директори деле се на два реда и 4 категорије. Директори првог реда I категорије имају плате 7500 фр.; II категорије 7000 фр.; III катег. 6500 фр.; IV кат. 6000 фр. Директори другог реда I категор. добијају 7000 фр., II кат. 6500 фр.; III кат. 6000 фр. и IV кат. 5500.

Цензори (инспектори) у Паризу имају 8000 фр. а у Версаљу 7500 фр. плате. Остали се деле на три реда, према чему, као и према категорији, у коју лицеј долази, имају плате од 3600 до 5600 франака.

Остали административни чиновници деле се на три класе и према тим класама добијају: надзорници лицејских црква, који су уједно и вероучитељи, од 2000 до 3000 фр. и додатка од 400 до 750 фр.; помоћници економски од 1200 до 1800 фр.; писари од 1000 до 1200 фр. а надзорници од 1800 до 3000 фр.

Предавачи се деле на 3 класе по службеним правима (у Паризу и Версаљу на четири). Државни предавачи (professeurs titulaires) добијају: у Паризу од 6000 до 7500 фр. у Версаљу од 5500 до 7000 фр.; по другим местима од 3000 до 5000 фр. У засебним стручним реалним разредима — од 2200 до 4600 фр. Предавачи нижега реда (professeurs divisionnaires; professeurs des langues vivantes, chargés de cours, maîtres élémentaires, maîtres répétiteurs) добијају од 1000 до 4800 фр., у Паризу до 5500 фр. Они који се спремају за репетиторе, добијају од 600 до 800 фр. и учитељски помоћници 400 фр. Учители вајања имају плате од 1500 до 2500 фр., а учители цртања од 1000 до 1500 фр.

Плата се у осталом даје не само према личностима, него и према категорији лицеја. 1877. год. било је 4 категорије лицеја, а 7 лицеја било је ван категорија. Директори, инспектори, вероучитељи и економи имају ван плате бесплатан стан, огрев и осветљење.

Сви директори и инспектори имају научне степене, а немају права не предавати ништа. Исто тако готово сви предавачи лицеји имају научне степене. Дужност репетитора врше они који се спремају за службу или за испите.

Распоред предавања, наставни планови и програми лицејски

У нижим разредима предаје један разредни наставник све предмете, осим математике, коју свуда

предају нарочити учители. У старијим разредима један наставник предаје француски, латински и грчки језик, други историју и географију, а трећи математику. У најстаријим разредима француски се језик одваја од класичких, и предаје га један професор. Исто тако овде сваки предмет предаје по један наставник.

23. Јула 1874. указом је одређен план наставе и програм предавања, као и распоред времена; по то није искључило могућност мењања свега тога, без указа нарочитог. Колегија може све то изменити према месним околностима, а с погледом на поменути указ, којим је изнесен само угледни распоред часова на разреду и време одмора. Према томе распореду, на дан долазе по четири часа, од 8—10 час. пре подне и од 2 и по до 4 и по час. по подне. Четвртком питомци (у интернату) иду на литургију, а недељом на литургију и вечерњу. Одмор се ученицима даје један пут у две недеље; у Паризу недељом, а по другим местима четвртком. Одмор је школски код млађих разреда дужи од одмора старијих разреда.

У предуготовном разреду нема распореда за часове. Ту учитељ ради од 8 час. пре подне до 4 по подне и распоређује сам часове према потреби и по својој увиђавности.

У 8. разреду предаје се посведневно:

1. Веронаука	2 час.
2. Француски језик	6 "
3. Латински језик	6 "
4. Нови језици	4 "
5. Историја и Географија	3 "
6. Рачун	1 "
7. Краснопис	2 "

У 7. разреду предају се ти исти предмети с том само разликом, што се од француског језика узима један час и додаје латинском, те је први са 5 а други са 7 часова.

У 6. разреду предаје се:

1. Веронаука	2 часа
2. Француски језик	} свега 13 "
3. Латински језик	
4. Грчки језик	
6. Нови језици	
6. Историја и Географија	3 "
7. Рачун	1 "
8. Краснопис	1 "

Франц., лат. и грчки предаје један професор и од њега зависи, коме ће језику више или мање времена посветити.

У 5. разреду предаје се:

1. Веронаука	1 час.
------------------------	--------

2. Француски језик	}	свега 13 час.
3. Латински језик		
4. Грчки језик		
5. Нови језици		
6. Историја и Географија		3 „
7. Рачун		1 „

У 4. разреду :

1. Веронаука	1 час	
2. Француски језик	}	свега 14 „
3. Латински језик		
4. Грчки језик		
5. Нови језици		
6. Историја	2 „	
7. Географија	1 „	
8. Рачун и Геометрија	2 „	

У 3. разреду предаје се :

1. Веронаука	1 час	
2. Француски језик	}	свега 13 „
3. Латински језик		
4. Грчки језик		
5. Нови језици		
6. Историја	2 „	
7. Географија	1 „	
8. Рачун и Геометрија	4 „	

У 2. разреду предају се ови исти предмети и са толико исто часова, као и у 3., с том разликом, што се у 4 часа математике предају осим Рачунице и Геометрије још и основи природне историје.

У реторичном разреду предаје се :

1. Веронаука	1 час	
2. Француски језик	}	свега 15 „
3. Латински језик		
4. Грчки језик		
5. Нови језици		
6. Историја	2 „	
7. Географија	1 „	
8. Геометрија и Космографија	2 „	

По свршетку овога разреда ученици држе прве испите на степен бакалавра књижевности, а пошто сврше философски разред, држе последње испите.

У философском разреду предаје се :

1. Веронаука	1 час
2. Философија	8 „
3. Нови језици	2 „
4. Историја и Географија	2 „
5. Рачуница, Алг., Геомтр. и Космограф.	4 „
6. Физика, хемија и природна истор.	6 „

Осим тога ученици 8., 7., 6., 5. и 4. разреда имају 2 часа певања недељно и 1—2 часа цртања. У старијим разредима је 3 часа недељно цртања, — по то није обавезно.

У математичним разредима — предуготовним, елементарним и стручним, у којима се ученици спремају за разне више стручне школе, — главни су предмети: математика и природне науке. Математика се предаје у разним одсецима од 10 до 19 часова недељно, а природне науке од 6 до 9 часова. Но почем многи ученици ступају у ове разреде пре него што сврше цео класички курс, махом из 2. и 3. разреда, то се овде у неким одсецима предаје француски језик од 1 до 3 часа, латински до 2 часа, нови језици до 2 часа, а у једном одсеку предаје се и философија с 1 часом.

У свих 5 разреда стручног реалног курса предаје се веронаука с 1 часом, нови језици са 4 часа, гимнастика с 1 час., певање с 1 час. (у предуготовном разреду само има 2 часа певања и 2 гимнастике), а осим тога предаје се :

У предуготовном разреду :

1. Франц. језик (читање и диктирање)	6 час.
2. Приче из француске историје	1 „
3. Географија француска	1 „
4. Рачун и основи Геометрије	4 „
5. Основи природне историје	2 „
6. Краснопис	4 „
7. Цртање	4 „

У 1. разреду:

1. Француски језик	5 час.
2. Стара и средња историја	2 „
3. Општа Географија	1 „
4. Рачуноводство	1 „
5. Рачун и Планиметрија	5 „
6. Основи физике и хемије	2 „
7. Зоологија, ботаника и геологија	2 „
8. Краснопис	2 „
9. Цртање	4 „

У 2. разреду:

1. Књижевност и задаци	4 час.
2. Историја француска до 1789. и франц. географија — у земљеделском, индустријском, трговачком и административном погледу	4 „
3. Рачуноводство	1 „
4. Рачун и стереометрија	5 „
5. Физика	2 „
6. Хемија	2 „
7. Зоологија, ботаника и геологија	2 „
8. Краснопис	1 „
9. Цртање	5 „

У 3. разреду:

1. Морал.	1 час
2. Књижевност и задаци	2 „
3. Историја франц. књижевности.	1 „
4. Грађански закони	1 „

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

5. Општа историја од 1789. год. и трговинска географија	3 ч.
6. Рачуноводство и књиговодство	1 "
7. Основи Алгебре и нацртна Геометрија	4 "
8. Основи механике	2 "
9. Космографија	1 "
10. Физика	2 "
11. Хемија неорганска и органска	2 "
12. Зоологија, ботаника, геологија	2 "
13. Цртање	6 "

У 4. разреду :

1. Друштвени морал	1 час
2. Литерарни задаци	2 "
3. Трговински и индустр. закони	1 "
4. Сеоско, индустр. и трговачко газдинство	1 "
5. Историја индустр. проналазака	1 "
6. Преглед опште историје од Луја XIV до данас и нацрт садашњих установа франц.	1 "
7. Пијачка операција, финансија, контрола	1 "
8. Алгебра, тригонометричке формуле од опште употребе, криве линије, свршетак нацртне Геометрије	5 "
9. Механика и примена њена	2 "
10. Физика	2 "
11. Хемија	3 "
12. Природна историја с применом на сеоско газдинство, на индустрију и хигијену	2 "
13. Цртање	6 "

У класичком курсу највећа пажња поклања се писменим задацима, а нарочито код старих језика. Сваке недеље дају се писмени задаци ученицима у школи и ван школе. Пишу се задаци и на латинском језику у прози и поезији. Овај посао заузима највише времена ученицима а доноси им мало користи; јер се у латинским задацима свуд опажа код ученика, да уче на памет латинске реченице и њима се машинално служе.

Испити

Испитима се много поклања пажња у француским лицејима. За све испите годишње и полугодишње, а нарочито за испите по свршетку курса, одређују се комисије. Испити се могу и понављати. Ко и на поновном испиту падне, мора понављати разред. Државни питомац мора на ово добити дозволу од самога министра. Испити су увек двојаки: писмени и усмени. И за једне и за друге одређено је време, колико имају трајати. Испити се за степен бакалавра не полажу из свију предмета, који су учени, него само из оних, који су указом одређени. Имена најбољих ученика, који су се на годишњим и полугодишњим испитима одликовали, бележе се у почасни свисак, који виси у сали ли-

цејској. Они, који полажу стручни испит, плаћају за испитивање 15 фр. а за декрет 10 фр. Оцене ученика на испитима и иначе ове су: 5, (*tres bien*); 4, (*bien*); 3, (*assez bien*); 2, (*mediocre*); 1, (*mal*).

Ученици се оцењују и по радовима, за које се одређују премије. Разне су награде за ове израде. Најбољи ученици шаљу се на окружни и генерални конкурс, те се тамо такмиче с најбољим ученицима из других лицеја. Ко се ту одликује, добија неке привилегије, као: ослобођа се од војничке службе, или од плаћања школарине и т. д. У опште у француским лицејима много има разноврсних срестава за буђење ревности код ученика. С тога се тамо мало опажа бављење науком из љубави према науци, него ради тога да један претече другога, да се одликује само од својих другова.

Казне и награде, спољни поредак и дисциплина у лицејима

Казне су за ученике лицеја ове: 1) рђава оцена, 2) задржавање у разреду за време одмора с нарочитим писменим радом, 3) то исто за време шетње, 4) шаљање из школе к директору, 5) непуштање к родитељима, 6) уписивање у казнену књигу, која се објављује по лицеју, 7) усамљени затвор с писменим радом под надзором учитеља, 8) отпуштање из лицеја. Прве четири казне изриче цензор (инспектор), професори и репетитори, а остале 4 само директор. Телесне су казне строго забрањене још од 1811. год. Ако учитељ удари ученика, подвргава се дисциплинарној казни.

Награде су ове: 1) добра оцена, 2) записивање у наградну књигу, која се објављује у разреду, 3) похвални одзиви (*satisfecit*) за 3., 2. и 1. разред, 4) ванредни одмор, 5) обична премија одређена, 6) запис у наградну књигу, која се објављује по лицеју, 7) премија за одликовање пред ускрс и при свршетку школске године. У понеким лицејима после сваког задатка бирају се шесторица, који су се одликовали, па се намештају по местима у засебној клупи, која се зове *почасна*. А у по неким лицејима је обичај, да се четвртом приређује свечани ручак за директора, цензора, професоре и најбоље ученике.

У разреду је увек мир и тишина. Одговара само онај, који се пита. Ученици ван интерната немају униформе, а у интернату су сви униформисани. Директор и професор имају одређену униформу; али се ретко где њоме служе.

Ученици млађих разреда одговарају на питања професорска стојећи, а у најстаријим разредима седећи. За време одмора шетају по авлији лицејској у присуству цензора или надзорника. Ученици су тада сло-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unilib.rs

бодни пред старијима, али врло учтиви. Професори су према њима љубазни.

За позивање у разред не употребљава се звонце, него добаш. Ово је нужно због многих делова завода и раштрканости појединих разреда. У осталом добаш се употребљава само у јутру и по подне пред прве часове, који трају по 2 сата.

Распоред часова прави директор, а ректор утврђује. С тога нису по свима лицејима једнаки распореди.

Ученици махом тачно посећују школу. По неке предмете слушају комбинована два три и више разреда, — нарочито тамо где се предаје зрелијим ученицима факултетски.

Авлије су лицејске врло zgodне за шетњу ученика. У где којим лицејима има галерија за шетњу, кад је рђаво време.

Писмених радова има највише у лицеју. Ученици су ван часова школских највише заузети тим послом. Поред тога и лекције се задају тако, да ученицима не остаје времена ученицима за нерад.

Број ученика

1. Јануара 1877. год. било је у свима средњим школама француским:		
у лицејима	40 995 (од њих је у интернату 20 920).	
„ колегијама	38 236 („ „ „ „ „ 15 552).	
„ слоб. заводима 74 093 („ „ „ „ „ 45 990).		
свега 153 324.		

Осим ових било је ванредних 3972 ученика.

Буџет лицеја и колегија

1876. год. у свима (81) лицејима били су ови приходи:

	фран.	сант.
Од улагања пансионера плаћајућих	13 148 157	47
„ школарине екстернатских учен.	2 655 578	42
„ државног благодејања	1 019 676	25
„ стипендија департаменских, друштвених и приватних лица	646 556	90
„ државне касе на трошкове лицеја	3 913 951	92

фран. сант.

Помоћ од департамената и друштва	233 494	37
Приход од облигација	17 996	80
Разни приходи од издавања квартира, земље и т. д.	725 768	25
Од улога ученика за необавезне предмете, забаве и т. д.	1 667 686	81
свега	24 028 867	19

Ученици не плаћају подједнако у свима лицејима; негде се плаћа више, а негде мање. У париским лириским лицејима плаћа се највише — до 1000 фр.

Расходи су били следећи:

	фран.	сант.
На плату особља	11 477 627	36
„ пансионе	9 403 169	16
„ грађевинске потребе	1 176 662	89
„ намештај, на вештине и забаве	1 301 924	99
свега	23 359 384	40

Приход је дакле био већи од расхода.

Приватне средње школе

По млађим разредима ових школа увек готово има више ученика, него по лицејима. И ове су школе уређене као и лицеји и стоје под надзором државне власти, као и лицеји.

Надзор средњих школа

За надзор над средњим школама у Француској има 12 генералних и 99 окружних инспектора. Ови последњи живе по варошима где су лицеји и често посећују она места у околини, где има колегија. Не гледећи на такав надзор, француско министарство просвете предложило је већи број надзорника. Осим ових надзорника, имаде окружних и департаменских просветних савета, који имају велика административна права и који воде надзор над школама.

Ученици излазе с добрим знањем из ових школа, нарочито са знањем латинског и француског језика. Они слободно пишу задатке на тим језицима.

ПРЕМешТАЈИ НАСТАВНИКА ОСНОВНИХ ШКОЛА

у почетку 1882—83. школске године

Расписом г. министра просвете и црквених послова од 14. Маја о. г. позвати су сви наставници основних школа, који желе да се преместе из једне школе у другу, да најдаље до 10. Јула поднесу министру просвете нарочиту молбеницу о премештају, назначивши

изреком две школе, у које се желе преместити, и да изложе у молбеници главнице и праве побуде тражена премештаја.

Овај распис изазвао је, те су тражили премештај и неки наставници који то иначе не би чинили. То

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

се доказује бројем поднесених молбеница. Јер премештај је тражило

У ГОДИНИ	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉАКА	СВЕГА
1880	126	45	171
1881	165	62	227
1882	180	77	257

Кад 1880. годину поредимо с другим двама годинама, онда видимо, да је на сто молбеница у тој години долазило таквих

У ГОДИНИ	ОД УЧИТЕЉА	ОД УЧИТЕЉАКА	У ОШТЕ
1881	131	138	133
1882	143	171	150

На крају школске године

	БИЛО ЈЕ У СВИМА ОСНОВНИМ ШКОЛАМА		
	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉАКА	НАСТАВНИКА
1879—80	607	215	822
1880—81	625	249	874
1881—82	627	249	876

Поредимо ли ове бројеве с поднесенима за премештај молбеницама, онда видимо да је тражило премештај

У ГОДИНИ	О Д С Т О		
	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉАКА	НАСТАВНИКА
1880	20.76	20.93	20.80
1881	26.40	24.90	25.97
1882	28.71	30.92	29.34

Разлика између размере учитеља и учитељака знатнија је само у 1881. години, а у друге две године тово је и нема.

На сто учитеља, који су тражили премештај, долазило је учитељака у години

1880	101
1881	94
1882	108

Ови релативни бројеви показују, да учитељака, које траже премештај, има више него учитеља, и то су нарочито учитељке по сеоским школама. Ово је сасвим појмљиво за свакога, који познаје прилике — или боље да кажемо, неприлике — учитеља сеоских. Местимице дођу сеоске учитељке у заваду са појединим сељанима, те тако даљи њихов опстанак у томе месту постане немогућан. Жалбе, већим делом без икаква основа, дају повода извиђајима, и то још више доприноси, те се премештај тражи.

Код старијих учитеља обични разлози за премештај састоје се у томе, што им треба децу школовати, јер немају срстава, да за децу плаћају.

Млади учитељи обично наводе као разлог, да немају срстава и прилике за даље своје усавршавање и научно образовање.

Интересан је овај преглед, из кога се види, колико је места тражило по колико наставника.

У молбеницама за премештај навело је

МЕСТА :	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉАКА	НАСТАВНИКА
једно	74	33	107
два	80	36	116
три	18	3	21
четири	4	4	8
пет	2	—	2
шест	2	—	2
седам	—	1	1

Према томе тражило је од сто

	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉАКА	НАСТАВНИКА
једно место	41.11	42.86	41.63
два места	44.44	46.75	45.14
више од два места	14.45	10.39	13.23

Учитељака било је дакле више него учитеља, који су тражили број места одређен у распису министровом.

Кад ове размере међу собом поредимо, онда видимо, да је на сто учитеља долазило учитељака, које су тражиле премештај

једно место	104
два места	105
више од два места	72

Из следећег прегледа види се, која су места поименце и од колико наставника тражена, као и то, колико их је добило тражена места :

Т РА Ж И Л О Ј Е П Р Е М Е Ш Т А Ј	Т РА Ж Е Н О М Е С Т О Д О Б И Л О Ј Е			
	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉАКА	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉАКА
У М Е С Т О :				
Александровац	2	1	—	1
Алексинач	5	1	1	—
Алексиначки округ	1	—	1	—
Аранђеловац	3	—	—	—
Ариље	1	—	—	—
Ариџиново	1	—	—	—
Ариџиновоц	1	—	—	—
Ариџиновоц нови	1	1	—	1
Бадања	1	—	—	—
Бадовинци	1	—	1	—
Бајина Башта	1	—	—	—
Балта Бериловац	1	—	1	—
Бања алексиначка	1	—	—	—
Бањани, руднички окр.	1	—	—	—
Барајево	1	—	—	—
Баточина	2	—	—	—
Бачина	1	—	—	—
Бела Река ужичка	1	—	—	—
« « прноречка	1	—	—	—
Београд	9	19	1	3
Београдски округ	2	1	1	1
Бикотинац	2	1	1	1
Божевац	1	—	—	—
Бољевац	1	—	—	—
Бресница	1	—	—	—
Брус	2	—	—	—
Буковик	1	—	—	—
Ваљевац	2	—	1	—
Ваљево	6	4	1	1
Ваљевски округ	3	—	—	—
Варварин	2	—	1	—
Варош или варошицу	3	3	—	2
Велуће	1	—	1	—

У М Е С Т О:	ТРАЖИЛО ЈЕ ПРЕМЕСТАЈ		ТРАЖЕНО МЕСТО ДОВИЛО ЈЕ	
	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉАКА	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉАКА
Видово доње	1	—	—	—
Видовац	1	—	—	—
Винча	1	—	—	—
Вишњица	1	—	1	—
Влашки До морав.	2	—	—	—
« рамски	1	1	—	—
Враћа	6	—	1	—
Врањска	1	—	1	—
Враћевшница	1	—	—	—
Врба	1	—	1	—
Вршци	1	—	1	—
Врчин	1	—	—	—
Габровац	1	—	—	—
Годубац	—	1	—	—
Годубиње	1	—	1	—
Грабовац	2	—	1	—
Градиште Велико	6	5	—	—
Гроцка	1	2	—	—
Жабари крагуј.	2	—	—	—
« пожарев.	—	1	—	—
Жагубица	—	1	—	—
Жарково	1	1	—	—
Живица	1	—	—	—
Заблаћ	1	—	—	—
Загорица	—	1	—	—
Зајечар	2	2	1	—
Иванча велика	1	—	—	—
Јагодина	5	2	—	1
Јагодински округ	2	—	1	—
Јадовик	1	—	—	—
Јасиково	1	—	—	—
Каменица нишка	1	—	—	—
« шабачка	1	—	1	—
Карац	1	—	1	—
Кисељево	1	—	1	—
Кладово	1	1	—	—
Кљење	1	—	—	—
Кличевац	1	—	—	—
Књажевац	2	—	—	—
Коњуси	1	—	—	—
Крагујевац	7	5	—	—
Крајински округ	1	—	—	—
Краљево	4	—	1	—
Крушевац	9	1	—	—
Лесовац нишки	7	2	—	1
Лешница подрински	2	—	1	—
« шабачка	1	—	—	—
Лисовић	3	—	1	—
Лозница	1	2	—	1
Лучица	1	—	—	—
Малошиште	1	—	—	—
Малча	2	—	—	—
Мачкат	2	—	—	—
Метриш	—	1	—	—
Меховине	1	—	—	—
Милановац горњи	1	1	—	—
« доњи	2	1	—	—
Мирчијево	—	1	—	—
Митровица	1	—	—	—
Мојиње	1	—	—	—
Мокри Луг	—	1	—	—
Моравци	2	—	1	—
Наупара	1	—	—	—
Неготин	3	1	—	—
Нересница	1	—	1	—
Неменикуће	1	—	1	—
Нши	12	14	—	—
Новац	1	—	—	—
Обреновац	1	1	—	—
Орашје велико	—	1	—	—

У М Е С Т О:	ТРАЖИЛО ЈЕ ПРЕМЕСТАЈ		ТРАЖЕНО МЕСТО ДОВИЛО ЈЕ	
	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉАКА	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉАКА
Осечина	6	1	1	—
Остружница	1	—	—	—
Паланка смедеревска	1	1	—	—
Параћин	7	3	—	1
Петка пожаревачка	1	—	—	—
Петњица	1	—	—	—
Петровац	—	1	—	—
Пироман	1	—	—	—
Цирот	5	3	—	—
Плана велика смедерев.	1	—	—	—
Подрински округ	1	—	—	—
Пожаревац	9	15	1	—
Пожега	2	—	—	—
Пожежена	1	—	—	—
Пољана	2	—	—	—
Пошута	2	—	—	—
Пранани	1	—	—	—
Прилике	2	—	—	—
Причиновић	1	—	—	—
Прокупље	2	1	—	—
Прхово пожарев.	1	—	—	—
Радујевац	—	1	—	—
Ражањ	1	1	—	1
Ракинац пожаревачки	1	—	—	—
Рача	6	—	1	—
Речка	1	1	—	—
Рибница	1	—	—	—
Рипањ	1	—	—	—
Рогача	1	—	—	—
Рудник	1	—	1	—
Рушањ	1	—	1	—
Салаковац	1	—	—	—
Салаш крајински	1	—	—	—
Сараново	1	—	—	—
Свидајинац	6	6	—	—
Сеча Река	1	—	—	—
Сипић	1	—	—	—
Скобаљ	2	—	1	—
Слатина	1	—	—	—
Смедерево	11	14	1	—
Смедеревски округ	1	1	—	—
Смрђиновац	1	—	—	—
Сремчица	2	—	1	—
Степојевац	1	—	1	—
Топода	2	—	—	—
Трнавци крушев.	2	—	—	—
Трњани крајин.	1	—	—	—
Туприја	1	1	—	—
Уб	1	—	—	—
Ужице	5	1	2	—
Умчари	1	—	—	—
Царина	2	—	—	—
Црквенац	1	—	1	—
Црљенац	1	—	—	—
Црна Бара	2	—	—	—
Црнић мали	1	—	—	—
Чачак	3	2	—	—
Шабац	8	13	—	1
Шабачки округ	1	1	—	—
Шаторња	1	—	—	—
Штубик	3	—	1	—
Шутин	1	—	—	—

Тражена су дакле свега 164 места, од којих
 било је: 21 окружна варош,
 27 варошица и
 107 села, а у

9 случајева означен је само округ, у који се желео премештај.

Ако узмемо, да је свако место одвојено или посебице тражио један учитељ, односно учитељка, онда имамо свега молилаца 467, и то: 319 учитеља и 148 учитељака.

Кад ове бројеве поделимо са бројем тражених места, онда излази, да је у средњу руку тражило једно место: 1.^о учитеља
0.^о учитељака
2.^а наставника.

Интересне размере добијамо, ако варошка места одвојимо од сеоских.

За варош или варошицу молило је,
175 учитеља,
133 учитељке, свега дакле
308 наставника.

Кад ове бројеве поделимо са 48 места, која су тражена, онда видимо, да је у средњу руку тражено једно варошко место од 3.^о учитеља,
2.^а учитељака,
6.^а наставника.

Напротив 107 сеоских и 9 неодређених места тражило је:

144 учитеља,
15 учитељака, свега
159 наставника, у средњу руку долазило је дакле на једно место по 1.^з учитеља
0.¹ учитељка
1.⁴ наставника

Према томе варошка места тражена су од учитеља три пута више него сеоска; од учитељака *двадесет осам* пута више, а од наставника у опште *пет* пута више.

Од 467 молилаца добило је тражена места само њих 58; дакле 12.42 процента.

Односно тражења варошких места имамо повољнији резултат за учитељке него за учитеље. С погледом на сеоска места резултат је подједнак како за учитеље тако и за учитељке.

Тражени премештај добило је

ОД СТО:	У ВАРОШ	У СЕЛО	У ОПШТЕ
учитеља	6.86	20.83	13.17
учитељака	9.77	20.00	10.81
наставника	8.12	20.75	12.42

Међу тим друге добијамо размере, ако узмемо фактички број молилаца, без обзира на број тражених места.

Као што смо напред показали, за премештај молило се 180 учитеља и 77 учитељака. По молби премештена су 42 учитеља и 16 учитељака. Према томе проценат уважених молба износи код

учитеља	22.89
учитељака	20.78
свију наставника	22.57

Из ових размера види се, да је вероватност за учитеље и учитељке готово подједнака, односно тога, хоће ли бити премештени или не.

Интересно је поређење молбеница за премештај с погледом на места варошка и сеоска.

Од сто молбеница било их је

	КОЈИМА ЈЕ ТРАЖЕН ПРЕМешТАЈ У	
	ВАРОШ	СЕЛО
од учитеља	54.86	45.14
« учитељака	89.87	10.13
« наставника у опште	65.95	34.05

На сто молбеница, којима је тражен прештај у варош, долазило је молбеница за премештај у село

од учитеља	82
« учитељака	11
« наставника у опште	52

Не мање интересно јесте и то, колико је пута, или другим речима, од колико је наставника које место тражено. Податка о томе имамо у овом прегледу.

КОЈА СУ ТРАЖЕНА ОД:	БРОЈ МЕСТА, И ТО:			
	ВАРОШИ	ВАРОШИЦА	СЕЛА	СВЕГА
једног лица	—	10	84	94
два «	3	7	25	35
три «	2	4	5	11
четири «	2	1	1	4
пет «	1	—	—	1
шест «	3	1	—	4
седам «	—	—	1	1
осам «	1	—	—	1
девет «	1	1	—	2
десет «	2	1	—	3
једанаест лица	—	1	—	1
аванаест «	1	1	—	2
двадесет и једног лица	1	—	—	1
двадесет и четири «	1	—	—	1
двадесет и пет «	1	—	—	1
двадесет и шест «	1	—	—	1
двадесет и осам «	1	—	—	1
Свега	21	27	116	164

Од окружних вароши тражен је највише Београд, а најмање: Књажевац, Горњи Милановац и Ђуприја.

Од варошица тражен је највише Свилајинац и Велико Градиште.

Од села тражена је највише Осечина, у ваљевском округу, и Враћевшница, у округу рудничком.

Поред оних наставника, који су поднели били своје молбенице за премештај, добило је премештај по молби, било усменој или на други начин изјављеној, још 14 наставника, и то: 9 учитеља и 5 учитељака.

Кад ове бројеве додамо горњима, онда износи број премештених

	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉАКА	СВЕГА
по молби	51	21	72
по потреби	65	32	97

Свега дакле променило је место у почетку ове 1883. школске године :

учитеља	116
учитељака	53
укупно	169 наставника.

Кад ове бројеве поредимо с бројем наставника, колико се затекло у служби на крају 1882. школске године, онда налазимо, да је премештено

	О Д С Т О Т И Н Е		
	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉАКА	НАСТАВНИКА
по молби	8.14	8.43	8.22
по потреби	10.36	12.85	11.07
Свега	18.50	21.28	19.29

Учитељака премештено је релативно више како по молби тако исто и по потреби.

Б. Ј.

НЕКОЛИКО ЖИВОТОПИСА ИЗ СРПСКЕ ИСТОРИЈЕ

ОД

МИЛАНА С. УЉАВКИЋА

(НАСТАВАК)

VII

СТЕВАН ПРВОВЕНЧАНИ

(КАО ВЕЛИКИ ЖУПАН 1196—1220)

1.

Док је Немања у животу био, Стеван је мирно владао у српским државама, на задовољство својих поданика. Али чим је Немања у Хилендару очи склопио — у Србији се појаве нереди. Вукан, други и млађи син Немањин, који је под својом управом имао Зету, негдашњу знатну краљевину српску и чије су земље биле плодније и обрађеније — не могаше се задовољити називом великога кнеза, него зажели да постане независним владарем, краљем српским. Да би то постигао, он се зговори са мађарским краљем (Андрејом) да слонки нападу на Стевана. Па ако га победе, и Вукан постане владарем целе српске државе, онда ће он признати врховну власт мађарског краља и дати му Хум. Како рекли, тако се и стекло! Мађарски краљ удари с војском на Хум — и освоји га. За тим, крајем те исте године, Вукан се с писмом обрати папи, молећи га: да му пошаље краљевски венчац; а обећа за то одрећи се православне вере прадедовске и прећи у католицизму и он и жена му и сва властела и цео његов народ. И папа, који је још од вајкада желео да Србе покатоличи и да им он почне душу на памук водити, као што је са другим народима радио — једва, и врло радосно дочека понуду Вукана, другог сина светог Немање. . . . Папски посланици дођу у Зету и сазову збор у Бару. На томе збору били су њих шесторица епископа и један архиепископ, па су решили: „да владике (епископи) не смеју више за мито постављати попове (рукополагати), као што је то дотле било; да се попови не смеју женити и да се брију, као и код католика (швапских

попова); да се дохотци црквени деле на четири дела: један део владици, други део цркви, трећи сиротињи и четврти део клиру;¹ забрањено је свештеницима издавати тајну, која им се повери, и ко би то учинио, да изгуби чин на свагда (да се расопи), а тако и сваки онај, за којег би се доказало да је учинио убиство, криво се заклео, лажно сведочио, неваљало живео, и т. д.; даље да свештенику само владика суди; да се не сме нико запопити, ако нема 30 година; да се не сме нико оженити до седмог ступња сродства, и т. д. и т. д. Ну како се и Стеван мало после Вукана обратио папи с истом молбом — то папски посланици, свршив посла у Бару, оду и к Стевану; али нису држали збора у његовој држави с тога, што је он хтео прво добити краљевску круну, па после како удеси. Папски посланици врате се из Србије без икаква успеха, а неповерење између Стевана и Вукана растијаше из дана у дан све више и више. Рат између браће, синова Немањиних — не могаше се никаким начином отклонити. У половини шесте године владе Стеванове (године 1202.), мађарски краљ са Вуканом и војском упадне у Србију и — освоји је. Тада Вукан постане владарем и призна над собом врховну власт мађарског краља, који о овоме извести папу и папа нареди да се Вукан крунише.¹ (То је било пре 680 година). Од то доба па за дуго мађарски краљеви називали су се и краљевима Србије. У то баш време, ратовали су Мађари и на другој страни, са Млечићима, и, го-

¹ Свештенству.

¹ Ово се крунисање није извршило.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

дину дана после освојења Србије, заузеле су врло знатну варош Задар. И Бугари су у то време ратовали с Грцима, па кад су чули шта се збива у Србији, измире се с Грцима, ударе на српску државу и освоје сву десну стране Мораве, од Ниша па до Браничева на Дунаву. Мало по том они су поновили напад, на *Вукана*, неке му земље опленили и многе одвели у ропство.

Процитивање.

2.

Ал' где среће ту и несреће! И мађарски краљеви, њих два рођена брата, отимљући се о власт и господство, између се љуто заваде се — и покрве се. То добро дође нашем Стевану, који скупи војску, победи непријатеља својом силом и поврати се у своју отаџбину на престо великожупански, а са Вуканом се измири. Ну да би се љубав и слога међу њима јаче утврдила и развила, Стеван замоли брата Саву да дође из Св. Горе и донесе собом тело св. Немање, не би ли се, вели, „просветила наша отаџбина“, која је, — попрскана крвљу братском и туђинском, — била у врло жалосном стању. Туђинци су је били опустошили „и разграбили освојења Немањина са свију страна. Једне су побили, друге у ропство одвели, а треће лишили свега имања. После тога настала је глад, која је начинила већи покољ него рат: без стреле стрељајући, без копља бодући, без мача секући, без паличја — убијајући; и просто рећи, без ногу годећи, без руку хватајући, и без ножа кољући и без икаква оружја ходећи и толико трупова обарајући. Земља је била пуно мртваца: и властeosки двори пуни и путеви пуни и распутнице пуне“ — све је то помрло од глади.

Св. Сава дође на позив Стеванов у Србију и донесе тело Немањино, на ком се браћа закуну да ће у будуће живети у љубави и слози. После овог помирења, Вукан није дуго живео, и земље његове потпаду под власт Стеванову (1207.). — Утврдивши се на престолу, Стеван почне живо радити на томе: да поправи зло стање у које је дошла српска држава са међусобне распре. Бугарски владалац, ширењем своје државе, много сметаше опорављењу и развиту

српске државе. С тога, кад по смрти бугарског цара у Бугарској настадоше распре око престола, Стеван почне потпомагати једног знатног војводу у Македонији, Стреза, да би се он тамо утврдио на престолу. Тако би Бугарска, без Македоније, била немоћнија и мање би шкодила српској држави. Ну Стрез, по што се сретно докопао престола, измири се са Бугарима и крене војску — на својега добротвора, Стевана. (То је било у 17. години владе Стеванове, 1213. г.). Српски владалац не беше спреман за рат, и с тога пошље на сусрет (Стрезу), свога брата Саву, да га одврати од рата. Али Стрез, заборављајући учињено му добро, није хтео чути за мир. Сава се врати натраг, и још није био стигао у отаџбину, а Стрез погине од неког свог великаша и војска му се врати од куд је и дошла. Тако Стеван остане на миру и задржи и даље под својом управом врањску и нишку област (без Ниша), које је области придружио к својој држави у време распре око престола, у бугарској царевини.

Две године дана после овог догађаја, мађарски краљ у договору са још једним краљем, крене се с врло великом војском право на Србију, у намери, да је освоје и поделе. Стеван чувши за то, опет дозове брата Саву и упита га за савет, а он га посаветује да изађе у сусрет мађарском краљу и да се помире. Стеван га послуша и изађе на границу своје државе и састане се с мађарским краљем у *Турији*, која се онда звала *Равна*. Ту проведу неких дванајест дана, прочасте се и измире се. Тада је Стеван морао уступити неке српске области мађарском краљу, које је опет повратио кад је угарски краљ био отишао на далеку војну (крсташку).¹

У ово доба Стеван је дао Дубровчанима *повељу*, дозволу, да могу слободно по Србији трговати, и то је најстарија писана дозвола (повеља) српска. Поред тога, још је утврдио своју власт у Хуму, где су становници били већином католици.

Процитивање.

¹ С мађарским краљем измирио се у 19. години, а српске области опет повратио у 21. години своје владе (1217.). А то је било пре 665 година.

Стеван као краљ

(1220—1227)

3.

Утврдивши своју велико-жупанску власт у Србији, очувавши границе и повративши неке области које је Немања изгубио био, а његов брат Сава, пошто је у Србији раширио православну веру, подигао школе поред манастира, у грчког цара израдио самосталну срп-

ску народну цркву (1219) и у договору с братом установио у земљи 8 владичанстава, над којима је управљао архијепископ, којем је одређена за столицу Жича — помисли Стеван да српску државу учини угледнијом, чувенијом и уваженијом. Да ово постигне, мислио је на *добитак краљевске круне*, те да се он зове *краљем*

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

српски м, а не туђинци, мађарски краљеви. О томе се договори са братом Савом и пошаље свога владуку к папи, молећи, да га крунише за краља, а за то обећа, да ће уништити богомиле у Хуму где су они врло јаки били. Папа пристане на то и Стеван буде венчан у Жичи на Спасов-дан, 24. год. владе (1220.), за првог краља српског. Отуда се и он и зове *Првовенчани* краљ Србије, Зете (Дукље и Далмације), Требиња и Хума. Чим се венчао за краља, одмах је из благодарности према папи за учињено му добро, богато наградио неки католички манастир. Венчавши се за краља, венчао је том приликом и најстаријег сина Радослава, за млађег краља, којег узме себи за сувладаоца и назове „намесником својим“. Кад је мађарски краљ чуо, да је папа одобрио и Стеван се већ крунисао за српског краља, онда се почне спремати за рат против Стевана. Но до рата није дошло, због чега се има благодарити: изнурености и жалосном стању мађарске државе због честих унутрашњих немира и спољашњих ратова, вештини Савиној, који је као посланик Стеванов ишао к мађарском краљу и склонио га да одустане од намишљеног рата. После овога у српској краљевини био је мир. Стеван је пред смрт своју покалуђерио се и добио име Симон. Умр'о је 24. Септембра у 31. години своје владе (1227. године.)

а сахрањен је у Студеници. Народ га поштује као „Светог краља.“

Пронитивање овога одсека, па онда општа репетиција. Поука долази на дослетку, изведена питањима с применом на ђачки живот: какви треба они да буду и за што онаки!

4.

Поука. Какав је био Стеван? А какав Вукан? Који је био бољи? За што? Који је више добра учинио? Што се може казати за Стреза? За што? Какав би требао да је? Због чега да добро добрим враћа?

Стеван је био добар и миран владалац. Он своје брату није хтео враћати зло за зло, него кад га је победио пружио му је руку братском измирења. Трудно се је што је могао више, да се држава српска опорави после несрећних унутрашњих раздора и после велике глади. Волео је да је више у миру, те за то је избегавао ратове и увек прво покушавао да се лепим мирним путем наравњају без проливања крви. Подизао је и манастире као и отац му, од којих је најлепши манастир Жича, у којој су крунисавани сви познији краљеви српски. За време његове владе, Св. Сава завео је многе школе поред манастира, а учитељи су били калуђери. Он је још писао и књиге: описао је живот свога оца С. Немање.

БЕЛЕШКЕ О ПРОСВЕТИ И ШКОЛАМА

I

Превођење ђака основних школа из разреда у разред

Г. министар просвете и црквених послова, жедећи да се једном регулише начин по коме ће се ученици основних школа преводити из разреда у разред, и да стане на пут разним злоупотребама које се сала у овим погледу чине, управно је 8. Октобра о. г. (ШБр. 8137.) Главном Просветном Савету писмо ове садржине:

„Превођење ђака основних школа из разреда у разред није досад ничим регулисано, него је остављено једино учитељу, те да он по својој савести оцени: је ли који ученик спреман за прелазак у старији разред или није. Отуда су се изродиле разне неправилности. Тако се дешава, да учитељ млађег разреда, који је једне године добио може бити слабу или рђаву оцену за свој рад у школи, преведе по Петрову дану масу неспремних ученика у старији разред. Тиме он опазати и даљи наставни рад и самог учитеља, који има свезе у своје раду с таким несавесним другом својим. С друге стране дешава се и то, да по неки учитељ задржи неколицину бољих, управо одличних, ђака да понављају разред, под изговором да то желе сами родитељи ђачки. У ствари они то чине једино у тој намери, да олакшају себи у свом разреду рад за читаву годину дана која наступа, јер на тај начин ти спремнији ђачићи поучавају, место

самог учитеља, новајлије или друге слабије ученике. У овоме се чак дотле тера, да се приметило, да у неких сеоских учитеља нема н. пр. ђака у најстаријем разреду, а овамо ученици I и II разреда уче те разреде по 2, 3 па и 4 године. На овај начин они су по толико година узастопце добијали одличне оцене од стране изаслатих надзорника који не беху у стању похватати им конце оваке ндозвољене шпекулације.

Овоме злом стању треба једном наћи лека. То напомињу и сами надзорници, нарочито они који су лане и ове године ушли у траг силним злоупотребама које се чине услед нерегулисаног овог питања. Неки од њих предлажу, да надзорници који оцењују на крају године рад учитељев, сами или у споразуму с учитељем, одлуче за сваког ученика: да ли ће прећи у старији разред или остати да понавља онај у ком је. Други држе, да би се то боље постигло, нарочито по варошким школама, неким одборима, састављеним од учитеља, професора и грађана, који би, по држаном испиту, у почетку сваке нове школске године тај посао извршивали

Излажући све ово, ја увиђам да је крајње време да се ово питање ма на који начин регулише тако да зајези врело свима ниским и штетним злоупотребама од стране оних који су се дотле заборавили да на штету

www.unibeverzintetska.com народног подмлатка олакшавају и осигуравају положај свој. За то част ми је позвати Главни Просветни Савет да о овоме покренутом питању изволи размислити и предложити ми начин, који он нађе за најбољи, да се превођење ђака основних школа из млађих разреда у старије регулише“.

II

Учитељски испити држани у вишој женској школи од 23. Августа до 20. Септембра 1882. г.

За полагање ових испита уписало се било 26 приправница, и то 25 које су 1881-2. школске године свршиле V разред више женске школе и једна која је 1874-5. г. свршила школу и лане почела испит полагати на доцније одустала од њега. Испити су држани овим редом:

- I 23. Августа из *Науке хришћанске* од 8—12 сати;
- II 24. " " *Српског језика, писмени*, од 8—12 сати. После подне, од 2—7 ч прегледани су и оцењени израђени задаци;
- III 24. " " *Српског језика, усмени*, од 2 - 6 сати;
- IV 25. " " *Српске и опште историје*, од 8 до 12 час.;
- V 27. " " *Рачуна, писмени*, од 8—12 ч. Задаци су прегледани и оцењени 28. Авг. од 3 - 6 ч.;
- VI 27. " " *Рачуна, усмени*, од 2—6 час.;
- VII 28. " " *Земљописа*, од 8—12 с. пре и од 2—6 с. по подне;
- VIII 30. " " *Јестаственице*, од 8—12 сати;
- IX 31. " " *Женског рада*, од 8—12 сати;
- X 13. Септем. " *Педагогике, писмени*, од 8—12 сати. Задаци су прегледани и оцењени 15. Септ. од 4—7 с. по подне и 20. ист. м. од 3—7¹/₂ час.;
- XI 13. " " *Педагогике, усмени*, од 2 - 6¹/₄ час.;
- XII 15. " " *Школског рада*, пре и после подне, држало је 13 приправница предавања у вежбаоници.
- XIII 16. " " *Школског рада*, пре и после подне, опет 13 приправница.;
- XIV 20. " " *Школског рада*, понављало је, пре подне, 7 ученица.

На свима испитима присуствовао је министарски изасланик г. Јован Ђорђевић, професор учитељске школе.

Све су приправнице положиле испит и према општем резултату оцена показале овакав успех: *одличан 6, врло добар 13 и добар 7* приправница. Међу њима било је 10 које су понављале испит, и то: 6 из једног, 1 из два и 3 из три предмета

III

Колико је издато из државне касе на плату наставника основних школа у 1880. и 1881. рачунској години

О К Р У Г	БРОЈ НАСТАВНИКА НА ПЛАТУ	ИЗДАТО ЈЕ У ГОДИНИ		
		1880	1881	
		ДИНАРА		
Алексиначки	25	18.192,09	27	20.174,78
Београдски	48	33.769,67	49	37.352,64
Ваљевски	42	32.802,97	42	35.996,19
Врањски	14	9.846,99	18	11.875,11
Јагодински	37	26.242,42	38	31.569,46
Књажевачки	13	11.389,52	16	14.189,49
Крагујевачки	60	45.319,22	61	53.196,63
Крајин. (с Мај. Пек.)	55	39.488,63	62	44.802,16
Крушевачки	28	20.625,51	31	25.147,70
Нишки	36	25.058,07	44	33.471,33
Пиротеки	30	20.235,15	32	23.267,51
Подрински	20	16.918,23	21	20.584,15
Пожаревачки	102	69.470,32	105	81.211,17
Руднички	22	14.900,94	22	17.515,51
Смедеревски	49	38.044,75	52	44.278,95
Топлички	14	6.762,69	14	7.848,52
Ђуријски	39	28.147,48	39	32.537,78
Ужички	35	25.733,02	38	32.595,68
Црноречки	33	22.081,77	35	25.763,84
Чачански	31	24.075,00	32	27.961,34
Шабачки	48	37.659,74	49	43.832,30
Варош Београд	40	41.012,04	47	50.855,85
Србија	821	607.776,24	874	716.028,09

Као што се из ових података види, прошле године потрошено је 108 251, 85 динара више но претпрошле године. То је дошло понајвише отуда што је те године — од Априла — ступио у живот нови закон о учитељским платама, које су њима знатно повећане.

Међу тим не треба сметати с ума, да ово нису једини издаци који се чине на наше основне школе, јер — као што се зна — осим државе и општине имају доста својих издатака на своје школе. Тако су све обвезане да дају учитељима стан и огрев, било у природи, било у новцу. — Ти издаци износе знатне суме, разуме се само по себи; но о томе немамо за све општине прикупљених података. Примера ради наводимо овде колико је потрошила *општина београдска*, поред државе, на своје основне школе у 1880. рачунској години:

	Дин.	п.
1. на кирију разних зграда школских	9 002,	02
2. " оправку " " "	4 439,	39
3. " награду учитељима за станове	14 852,	88
4. " " " " огрев	14 852,	88
5. " огрев за школу	7 772,	66
6. " плату школских послужитеља	9 992,	92
7. " набавку научних средстава	21,	—
8. " " школског намештаја	1 280,	60
9. " књиге и друге потребе сиромашних ученицима	854,	80
10. " остале трошкове	1 250,	57
Свега	64 259,	72.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ЦРКВЕНИ ФОНДОВИ

Под овим насловом износимо стање разних црквених фондова који се налазе под старањем архијепископије београдске и митрополије српске.

1.

Фонд удовица и сирочади свештеничких

Фонд овај основао је 1867. године митрополит г. Михаило са 500 дук. свога новца. Тако исто знатно и непрестано се умножава приходом наполице од удових парохија а нешто и добровољним даровима појединих свештеничких лица. До сад из њега није ништа трошено, већ сав интерес употребљавао се на умножење капитала.

Капитал фонда овог до 1. Новембра 1881. г. износио је 66 306.93 дин.

2.

Фонд пок. Јанићија, епископа ужичког, за потпомагање духовне црквене књижевности.

Фонд овај основао је пок. Јанићије, епископ ужички, 1870. год. са 1500 дук. Од интереса из овога фонда потпомогнута су до сад ова књижевна дела:

1., *Приче Христове*; 2, *Историја хришћанске цркве*; 3, *Зашто смо у XIX веку несретни*; 4, *Логика*; 5, дата је помоћ листу „Сиону“ у 100 талира; 6, листу „Православљу“, по решењу саборском издато је једанпут 60 дук. (СБр. 20 од 1871 год.), а други пут по решењу саборском издато је опет 60 дук.; 7, Дато је *Никанору Ружичићу*, по решењу СБр. 14. од 1880. год. за издање књиге: „*Номоканон о браку*“ 30 дук. цес. и други пут, по решењу саборском СБр. 28 од 1881. год. 60 дук. ц. за издање књиге „*Номоканон српске цркве*“.

Капитал његов до 1. Новембра 1881. године износио је 21 500 дин. и 42 паре дин.

3.

Фонд пок. Самуила, архимандрита манастира Петковице, окр. шабачког, за потпомагање духовне црквене књижевности, основан 1868. године.

Из овога фонда помогнута су ова књижевна дела, 1., „*Три месеца под снегом*“, и 2., „*Поука матери о васпитању мале деце у вери*“

Капитал његов је до 1. Новембра 1881. године износио је 3 163 динара и 46 пар дин.

4.

Фонд пок. Јанићија, епископа ужичког, установљен 1870 године за образовање ђака

По жељи основача, из овог фонда, а од интереса, издржављују се по два ђака, и то првенствено из његове фамилије, као што се и сада издржавају његова два сродника.

Капитал његов до 1. Новембра 1881. год. износио је 18 097 дин. и 15 пара дин.

5.

Фонд пок. Јанићија Костића, за образовање сиротних ђака из Богословије, установљен 1871. год.

По жељи оснивача, а по могућству овога фонда од интереса његовог, издржава се већ по један примеран но сиромашан ђак из Богословије за све време учења школе богословске.

Капитал његов до 1. Новембра 1881. год. износио је 5 059 динара и 32 паре дин.

6.

Фонд за издржавање сиротних ђака у Богословији из Турске, установљен митрополитом г. Михаилом 1865. године са 150 дук. и умножен помоћу Григорија Виентијевића пароха Змињачког 1866. год.

Из овога фонда а од интереса узето је 1870. године 6412 гр. мор. и дано на поменућу цел.

Капитал његов до 1. Новембра 1881. године износио је 5 792 дин. и 44 п. дин.

7.

Фонд за издржавање женске школе у Пењској патријаршији, у Старој Србији, установљен 1867. године

Фонд овај установљен је митрополитом г. Михаилом, скупљеним добровољним прилогом монахиње Катарине из Пећи, а на издржавање поменуће школе, од ког интереса ова већ ужива помоћи.

Капитал овог фонда до 1. Новембра 1881. године износио је 5 481 динар и 8 пара дин.

8.

Фонд манастира Милешева у Ерцеговини установљен 1867. год.

Посредовањем митрополита г. Михаила, добровољном милостињом из Русије, основан је фонд овај, за издржавање ман. Милешева у Ерцеговини. Но до данас из њега није ништа трошено.

Капитал његов је до 1. Новембра 1881. год. износио 1 788 дин. и 33. пар. дин.

9.

Фонд јеромонаха Мартирија, за потпомагање књижевности

Фонд овај још није доведен у ред, нити је из њега трошено. Капитал његов до 1. Новембра 1881. год. износио је 2 389 динара и 63 паре динар.

И тако целокупно стање свију ових фондова, који су на разне цели одређени, представља се до 1. Новембра прошле године у цифри:

129 578 дин. и 76 пара.

Фондовима овим располаже непосредно архијерејски сабор (СБр 20. од 1880. г.), а сви капитали, још од постанка свога, предати су управи фондова на чување и руковање.